

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลเหนือคลอง อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่” ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของเนื้อหาดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับเทศบาล
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้มีนักวิชาการจำนวนมากที่ได้ให้ความหมายของการพัฒนาดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทย มาจากคำว่า “วฑฺฒน” ในภาษาบาลีและ “วธรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^๑ และการพัฒนา คือ การคุ้มครอง การเปลี่ยนแปลงให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมประการหนึ่ง การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีที่สุดที่เราต้องการให้เกิดขึ้นในปริมาณที่เพียงพอ^๒ และการพัฒนา คือความเจริญก้าวหน้าโดยทั่วไป เช่น การพัฒนาหน่วยงาน ชุมชนหรือประเทศ คือ การทำให้สิ่งเหล่านั้นดีขึ้น เจริญขึ้นสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ได้ดียิ่งขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง^๓ หรือการพัฒนา หมายถึง กระบวนการ (Process) ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคลเป้าหมายมุ่งให้เกิดความเสมอภาคและการกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนน้อยที่สุด ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาสามารถที่จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างบังเกิดผล^๔

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖), หน้า ๕๘๐.

^๒ พระธรรมญาณมุนี, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น, (เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการและผู้นำประจำปี ๒๕๒๓ อำเภอท่าม่วง จังหวัดชลบุรี), หน้า ๒๙.

^๓ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^๔ ดิเรก ฤกษ์ห่วย, การพัฒนาชนบท: เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

สนธยา พลศรี ได้สรุปแนวคิดของนักวิชาการต่างๆ ที่กล่าวความหมายของการพัฒนาไว้
ดังนี้ว่า

๑. การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้นก้าวหน้าขึ้นโดยไม่หยุดนิ่ง
๒. การเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจอย่างมีระบบ
๓. การกระจายรายได้ของบุคคลในชุมชน
๔. กระบวนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
๕. กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชนบททั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม
๖. กระบวนการจัดองค์การทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่า
๗. การปรับปรุงระบบสังคมให้ทันสมัย
๘. การเพิ่มขีดความสามารถของสังคมอย่างสูงสุด
๙. การเปลี่ยนแปลงในระบบทั้งคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม
๑๐. การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า
๑๑. การสร้างความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระหว่างชุมชน

ต่างๆ

๑๒. การปรับปรุงเงื่อนไขต่างๆ ที่สังคมไม่พึงปรารถนา^๕

จากความหมายข้างต้นอาจแบ่งแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาออกได้ ๔ กลุ่มตาม
แนวความคิด ได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) คือเป็น
การเพิ่มของผลผลิตซึ่งกระทำโดยระบบสังคมร่วมกับสิ่งแวดล้อม เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น
การสร้างถนน สะพาน เขื่อน เป็นต้น

กลุ่มที่ ๒ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน เช่น
มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมืองและระบบบริหาร

กลุ่มที่ ๓ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนาเป็นการเน้นถึงวัตถุประสงค์หลักถ้าเป็นการ
บริหารด้วยวัตถุประสงค์ (Management by Objectives) คือการทำงานที่มุ่งวัตถุประสงค์เป็นหลัก
กล่าวคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และความต้องการที่ได้รับความเห็นชอบหรือ
การสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง

กลุ่มที่ ๔ มีความคิดเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อ
ไปใช้ในการดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาจึงเป็นการวางแผนเพื่อหามาตรการให้หลุดพ้นจากความทุกข์
ยากที่ไม่พึงปรารถนา โดยการชักชวนหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมของ
ประชากรเป้าหมาย โดยโครงการที่วางขึ้นนั้น เพื่อปฏิบัติการให้บรรลุผลตามเป้าหมายด้วยกลวิธีการ
ทำงานพัฒนาต่างๆ

^๕ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์ ๒๕๔๕), หน้า ๘.

๒.๑.๒ ความหมายของชุมชน

ชุมชน คือ “กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งจะทำให้เกิดการปฏิบัติระหว่างกันมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและการรวมกันอยู่ในเขตนั้น”^๖ หรือชุมชน คือ “หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกันมีความรู้สึกผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเดียวกัน ก็ตามที่ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้นๆ”^๗ “และมีการกระทำกิจกรรมต่างๆ หลายด้านร่วมกัน”^๘ “เพื่อสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกชุมชน”^๙ “เป็นหน่วยทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ครอบครัวหลายๆ ครอบครัว โรงเรียนวัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้านเป็นเมือง”^{๑๐}

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปความหมายของชุมชนได้ว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความใส่ใจร่วมกันและมีผลประโยชน์คล้ายๆ กันและมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกัน

๒.๑.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นจริงอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนาที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือเป็นการจูงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่างๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยมีการวางแผน^{๑๑} ลักษณะการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาคนให้มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ การกระทำ การรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนรวม และยังเป็นกระบวนการ (Process) ทำงานอย่างหนึ่ง และเป็นกลยุทธ์ๆ หนึ่ง (Strategy) ซึ่งมีจุดหมายปลายทางสูงสุดอยู่ในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรม^{๑๒}

ทองคุณ หงษ์พันธ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน ไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือ การสร้างสรรค์ความเจริญและยั่งยืนของชุมชน

^๖ สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, พัฒนารอบในประเศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๕๑.

^๗ จีรพรรณ กาญจนจิตรา, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), หน้า ๒๐.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๒๐.

^๙ สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, พัฒนารอบในประเศไทย, (ธนบุรี: สหประชาพานิช, ๒๕๕๖) หน้า ๕๓.

^{๑๐} จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๓.

^{๑๑} สัณญา สัณญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

^{๑๒} วิรัช เตียงหงษากุล, หลักการพัฒนาชุมชน บทบาทของสถาบันการศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

๒. การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญโดยอาศัยกำลังความรู้และความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำการมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น

๔. การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกันเพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษานามัยและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย^{๑๓}

พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการ อย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนจึงเป็นงานที่ลงมือ ทำกับคนสร้างอุดมการณ์สร้างค่านิยม ทศนคติของคนให้ตระหนักถึง “การพัฒนาตนเอง” ด้วยวิธีการกระตุ้นเตือน ยั่วยุให้ประชาชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตัวของประชาชน^{๑๔}

ทวี ทิมขำ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน ซึ่งองค์การสหประชาชาติ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยการรวมกำลังของราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นให้เจริญขึ้น และผสมผสานชุมชนเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่^{๑๕}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าหากประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจังโดยดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาให้มากที่สุดโดยเฉพาะในขั้นตอนของ “การร่วมคิด ร่วมทำ” นั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า “งานพัฒนานั้นเป็นงานของเขา” ซึ่งเขาจะเกิดสำนึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนสืบไป^{๑๖}

^{๑๓} ทองคุณ หงษ์พันธ์, แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

^{๑๔} พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์, การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑.

^{๑๕} ทวี ทิมขำ, พัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๑๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

สุเทพ เชาวลิ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความคิด และความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมมือกันระหว่าง “เจ้าหน้าที่ของรัฐ” กับ “ประชาชน” และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศในการปกครองในระบบประชาธิปไตย ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนว่า “อยู่ที่ความร่วมมือกัน” ระหว่างรัฐกับประชาชน และประชาชนด้วยกันเอง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องยืนอยู่บนพื้นฐานของประชาชนในชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับในภาคประชาชนด้วยกันเอง แม้จะมีทุนทางสังคมอยู่ค่อนข้างมาก แต่สิ่งที่ขาดแคลนเป็นอย่างยิ่ง คือ เงิน เทคโนโลยี รัฐบาลจึงควรเข้าไปช่วยเหลือในสิ่งที่ประชาชนขาดอยู่^{๑๗}

สานิตย์ บุญชู กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการ (Movement) ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนด้วยกันเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นจนดูเหมือนว่า “ความร่วมมือของประชาชนต้องงานพัฒนาชุมชน” เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้เด็ดขาดและต้องอาศัย การกระตุ้นเตือนเป็นระยะๆ ขาดไม่ได้เช่นกัน เพื่อให้ประชาชนเกิดการพัฒนาลูกโซ่ตลอดเวลา^{๑๘}

ปกรณ์ อังศุสิงห์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งจะชักจูงและส่งเสริมประชาชนให้มีความรู้สึกระตือรือร้น สนใจที่จะเข้าร่วมดำเนินการปรับปรุงการทำมาหากินและสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น การทำงานพัฒนาชุมชนนั้นไม่ใช่งานที่จะกระทำได้อย่างผิวเผินเพียงแค่ข้ามเดือนข้ามปี แต่ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด ซึ่งปัจจุบันงานพัฒนาในลักษณะต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุดนั้นแทบจะกล่าวได้ว่ายังไม่เกิด^{๑๙}

สุวิทย์ ยี่วรพันธ์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้น เตือน ยั่วยุและส่งเสริมประชาชนในชนบทให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น และเข้าร่วมมือในการดำเนินงานปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเอง และเสริมสร้างท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบบประชาธิปไตย^{๒๐}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การวางแผนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี การอนามัย และการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะมองความสำคัญของอนามัย ซึ่งจะมองไปที่คุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้นๆ^{๒๑}

^{๑๗} สุเทพ เชาวลิ อังใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็มเทรคดริง), หน้า ๑๘.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๑๙} ปกรณ์ อังศุสิงห์, **การฟื้นฟูชนบท**, (พระนคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๓), หน้า ๗๑.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๒๑} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **การพัฒนาชุมชน: เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๐.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่จะต้องทำต่อเนื่องกัน อย่างมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ จำต้องใช้เวลาและจำต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง กระทำอย่างรีบร้อน เพื่อให้การพัฒนาไปถึงประชาชนอย่างแท้จริงและเพื่อให้ ทิศทางการพัฒนา เป็นไปโดยถูกต้องตามหลักวิชา โดยการพัฒนาที่มีเป้าหมายหลักอยู่ที่ การพัฒนาคน ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากยิ่งกว่าการพัฒนาทั่วไปหลายเท่า^{๒๒}

ไพฑูรย์ เครือแก้ว กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่จะทำให้ชีวิตทุกๆ ด้านของประชาชนได้มีการเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าขึ้นพร้อมๆ กัน เน้นว่าการพัฒนาชุมชนนั้นควรเป็นไปเพื่อ คุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้านอยู่ในเกณฑ์ที่ดีและต้องเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องยาวนาน^{๒๓}

จิรพรรณ กาณจนจิตรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้น หรือให้เจริญขึ้นทุกด้านนั่นคือ จะต้องพัฒนาคนกลุ่มชน สิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือสาธารณสมบัติ และพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้บรรลุผลแก่เศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งการเมืองของชาติโดยรวม^{๒๔}

พัฒน์ สัจจามงค์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นด้วยความร่วมมือกันระหว่างรัฐและประชาชน โดยวิธีการปรึกษาหารือกัน การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมองว่าการพัฒนาชุมชนนั้นควรเกิดจาก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” เป็นประเด็นสำคัญ^{๒๕}

วิทยากร เชียงกุล ให้ความหมายว่า การพัฒนาที่แท้จริง หมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจความสงบสันติ การพัฒนาชุมชนนั้นจุดเน้นควรอยู่ที่ การพัฒนาคุณธรรมของชีวิต เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้หากอยู่ที่ การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า^{๒๖}

ขอบ เข้มกลัด กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถ สิ่งแวดล้อม ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติ บุคลิกภาพ นิสัยใจคอ ความชำนาญ ทัศนคติ และการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน การพัฒนาชุมชนจะต้องลงไปถึงตัวคน ความรู้สึกนึกคิดทัศนคติของผู้คน หรือผู้รับการพัฒนาด้วย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าหากการพัฒนาคนด้วยเรื่องเหล่านี้ไม่เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ปัญหาที่มีอยู่ว่าความคิดเช่นนี้

^{๒๒} ไพรัตน์ เดชะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานิพนธ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๒๓} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ปพิธ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๙.

^{๒๔} จิรพรรณ กาณจนจิตรา, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘.

^{๒๕} พัฒน์ สัจจามงค์, การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนานิพนธ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

จะเกิดขึ้นจริงและกว้างขวางได้มากนักน้อยเพียงใด เพราะตัวอย่างการพัฒนาในแนวทางนี้มีให้เห็นมาแล้วมากมายในสังคมไทยแต่ก็มีระยะเวลาช่วงสั้นๆ เท่านั้น ที่ประชาชนให้ความสนใจ จากนั้นก็ปล่อยให้เงียบหายไปในปีที่สุด^{๒๗}

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหมู่บ้าน ด้วยการกระทำความร่วมมือกันระหว่างประชาชน และหน่วยงานของรัฐหรือ เอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคงด้วยการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลงฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้^{๒๘}

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) อันเป็นทั้งวิธีการ (Method) และยังเป็นทั้งโครงการหรือแผนงาน (Program) อีกทั้งขบวนการ (Movement) อยู่ในตัวเสร็จ ซึ่งในหลักการดังกล่าว ก็เพื่อการพัฒนาให้คนในชุมชนมีคุณภาพคุณธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมด้วยกัน

๒.๑.๔ ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีที่มาจากคำว่า การศึกษามวลชน (Mass Education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมแอฟริกา (Mass Education in African Society) ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษา ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทย ได้นำเสนอต่อรัฐบาล เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๔ รายงานฉบับนี้เสนอแนะให้รัฐบาลประเทศไทย กำหนดนโยบายการปกครองอาณานิคมให้ทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง เพื่อสร้างความรัก ความศรัทธา และความจงรักภักดีแก่ประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่ไม่ได้รับความนิยมมากนักเพราะคำว่า มวลชน มีความหมายไปในทางการเมืองมากเกินไป และคำว่า “การศึกษา” ในประเทศต่างๆ ก็ให้ความหมายได้หลายประเด็น เมื่อแปลความหมายเป็นภาษาท้องถิ่นของแต่ละประเทศ ก็อาจจะมีความแตกต่างกันและเกิดความเข้าใจผิดขึ้นได้ คำว่า การพัฒนาชุมชนถูกนำมาใช้แทนคำว่า “การศึกษามวลชน” เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ โดยที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่อง การบริหารและการปกครองประเทศในทวีปแอฟริกา (African Administration) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ^{๒๙}

^{๒๗} ขอบ เข้มกลัด, การพัฒนาชุมชน, วารสารสังคมศาสตร์, (วิทยาลัยครูเพชรบุรี, ๑ ตุลาคม ๒๕๔๔) หน้า ๔).

^{๒๘} ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๘.

^{๒๙} อ้างแล้ว, หน้า ๑๓.

๑) การพัฒนาชุมชนเป็นคำกลางๆ ที่ทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ ไม่ว่าประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบอบใดและใช้เศรษฐกิจระบบใด เพราะทุกประเทศมีชุมชน และการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ

๒) คำว่า การพัฒนาชุมชน เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง แล้วประเทศที่เป็นเจ้าของอาณานิคม โดยเฉพาะประเทศอังกฤษได้พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้บริหารและปกครองดินแดนในอาณานิคมของตนเองการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างได้ผล จึงทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้น

๓) หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยประเทศอื่นเกิดความตื่นตัวเรื่องอิสรภาพในการปกครองตนเอง จึงเกิดประเทศเอกราชใหม่ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากประเทศเหล่านี้ ยังด้อยพัฒนาหลังในด้านต่างๆ จึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

๔) ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นักเศรษฐศาสตร์กำหนดคำว่า การพัฒนา ขึ้นใช้และได้รับความนิยมแพร่หลายในระดับหนึ่งแล้ว หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นักวิชาการสาขาอื่นๆ โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

๕) องค์การสหประชาชาติยอมรับและสนับสนุน หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่างๆ ประสบปัญหาจากภัยของสงครามและผลต่อเนื่องจากการเรียกร้องเอกราช และการแยกตัวของประเทศอาณานิคมดังกล่าวมาแล้ว องค์การสหประชาชาติจึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ แก้ไขปัญหาต่างๆ ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความเป็นสากล คือ ใช้กันทั่วไปทุกประเทศ โดยได้กำหนดความหมายหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนขึ้นใช้ร่วมกันทั้งยังกำหนด ทศวรรษแห่งการพัฒนา ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๐ - ๑๙๖๙ ขึ้นเป็นครั้งแรกและยังให้ปี ค.ศ. ๑๙๗๐ - ๑๙๗๙ เป็นทศวรรษที่สองแห่งการพัฒนา ติดต่อกันอีกด้วย นับเป็นการสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนแพร่หลายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๖) หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่างๆ ในโลกแบ่งตามอุดมการณ์ และลัทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีประชาธิปไตย กับกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ทั้งสองกลุ่มต่างแข่งขันกันพัฒนาประเทศอุดมการณ์และวิธีการของตน มีแผนและโครงการพัฒนาที่ชัดเจนที่สำคัญ คือ ได้นำเอาวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย ซึ่งนำโดยประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีปรัชญาและแนวความคิดในเรื่องการปกครองของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน ซึ่งตรงกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน จึงสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๕ แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ การพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผิดชอบที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓) การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชน จึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยเหลือตัวเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนของตน เช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชนเป็นผู้เริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชนดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง

๖) ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากรงบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้นการจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใด จึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาลกล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก และรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการ

ร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙) ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้านไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรมความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม^{๓๐} ดังนี้

(๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

(๒) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาลความต้องการของประชาชนในชุมชนและเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

(๓) การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

(๔) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่เฉื่อยชาหรือท้อถอยจะเป็นได้ว่า แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นแนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ การพัฒนาชุมชน^{๓๑}

^{๓๐} ประเวศ วะสี, **ประชาคมตำบล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

^{๓๑} Sanders อ้างถึงใน รัชนิกร เศรษฐ, **โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๕.

๒.๑.๖ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ดำเนินแบบต่อเนื่องและค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยหลักความต้องการและการริเริ่มจากประชาชนเป็นหลักเพื่อว่าผลที่ได้รับจะเป็นการแน่นอนและถาวรต่อไป จึงได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้

๑. มุ่งที่จะเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน จากสภาพหรือสถานการณ์อันเก่าแก่ให้หันมาสนใจและทำความเข้าใจกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และมีความคิดก้าวหน้าต่อไป

๒. มุ่งที่จะให้ประชาชนมีความสำนึก ในการที่ตนเป็นสมาชิกของชุมชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อความเจริญของตนเองและชุมชน

๓. มุ่งที่จะให้ประชาชน มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบในการทำงานกิจกรรม รับผิดชอบในการดำเนินงาน รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อชุมชน และต่อประเทศชาติในที่สุด

๔. มุ่งที่จะให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง มีความกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่มและปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะเข้าช่วยเหลือเมื่อเกินขีดความสามารถของประชาชนที่จะร่วมมือกันทำเอง^{๓๒}

จากความมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่า เป็นความมุ่งหมายให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีการศึกษาเป็นพื้นฐาน พัฒนาคุณธรรมนำผลผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ การพัฒนาคนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้ดี จุดมุ่งหมายของการพัฒนาก็จะยั่งยืนต่อไป

๒.๑.๗ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนากลุ่มคนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข ดังนี้

๑. การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้นและเป็น ผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้อันตรธาน คนจึงเป็นเป้าหมายสุดยอดหรือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข โดยวิธีต่อไปนี้^{๓๓}

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถมีทักษะ ในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

^{๓๒} สุเทพ เชาวลิตร, **หลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเคเอ็นเอสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพเพ็ญวานิชย์, ๒๕๔๘), หน้า ๙-๑๓.

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งกายคิด การพูดและการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติดื้อได้ เป็นต้น

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุขสงบ มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมเยือกเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ได้ เป็นต้น

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุขการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำให้บางอย่างด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้นทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวนอนที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑) มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น^{๓๔}

๒) มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลัง อย่างมโหฬาร เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข^{๓๕} จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแรงแรง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

๓) เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกันความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูล

^{๓๔} ทวีศักดิ์ นพเกษร, **ต้นฉบับร่างวิถีสังคมไทย ๒๕๔๐** กับบทบาทวิทยาการกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๑๐.

^{๓๕} สมชาย กิตติยากุล, **การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓-๒๔.

ความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนตนเอง

๔) มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึก ชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๕) มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๖) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๗) มีภาวะผู้นำชุมชนคือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมโยงประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๘) เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอจะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

๙) เป็นชุมชนสงบสุขชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๑๐) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเองชุมชนเข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมการเมืองและสุขภาพ

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า เป้าหมายสุดยอด (Ultimate Goal) คือการพัฒนาคน โดยมุ่งให้คนในชุมชนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการแก้ไขปัญหาการตัดสินใจของตนเองในการที่จะปรับปรุงสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชน บนพื้นฐานของการปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตย^{๓๖}

สุเทพ เชาวลิติ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. เร่งการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของชุมชน

^{๓๖} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘.

๒. ปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

๓. ปรับปรุงส่งเสริมอนามัย และสุขภาพ

๔. ส่งเสริมการศึกษา และวัฒนธรรมตลอดทั้งให้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น

๕. พัฒนาประชาชนให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนจาก

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพสมบูรณ์นั้นต้องพัฒนาทั้งคน และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน^{๓๗}

การพัฒนาคอน หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้คนเป็นคนเฉลียวฉลาดขึ้นหรือทำให้คน เป็นคนที่มีคุณภาพ รวมทั้งพัฒนาความรู้สึกรักคิด กิจกรรมร่ายทบคุณลักษณะ นิสัยใจคอ ความขำขัน ขำนาญ รสนิยม ค่านิยมของคน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่ต้องการพัฒนา คือ วัตถุหรือสิ่งแวดล้อมคนให้เจริญ ขึ้น เป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ อันจำเป็นแก่มนุษย์ การครองชีพ การอยู่รอดและ การมีชีวิตอยู่อย่าง สะดวกสบาย และมีความสุขเพิ่มขึ้น ในการพัฒนาชุมชน แม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน มากกว่าสิ่งอื่นใดแต่ก็ต้องยอมรับว่า วัตถุสิ่งแวดล้อมคนก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ทัน กับการพัฒนาคน

ฉะนั้นงานพัฒนาชุมชน จึงมีเป้าหมายที่จะต้องพัฒนาทั้งสองด้านควบคู่กันไปเพื่อความ เจริญก้าวหน้าของชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลอย่างมี ประสิทธิภาพสมบูรณ์นั้น จึงต้องพัฒนาทั้งคนและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปพร้อมๆ กัน

๒.๑.๘ ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตรา ได้อธิบายไว้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จความมุ่งหมายนั้นมา จากประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนต่ำต้อยหรือด้อยการศึกษาเพียงใด ก็ยังมี พลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของคนให้มีมาตรฐานสูงขึ้นการกระตุ้นเตือน และ ค้ำชูพลังดังกล่าว จะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการ สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุกด้านพร้อม ๆ กัน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า ถ้า ประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเท่านั้น และ การช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน^{๓๘} สอดคล้อง กับ **พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์** ได้กล่าวถึงเรื่องปรัชญาของการพัฒนาชุมชนไว้ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิ อันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่กำหนดวิถีการดำรงชีวิต ของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

^{๓๗} สุเทพ เชาวลิท อ่างใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีการพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด เอ็มทีเรดดิ้ง), หน้า ๑๘.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน.

๒. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิธีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

๓. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนทัศนคติ ประพฤติปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

๔. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ถ้าได้รับการพัฒนา

๕. การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ^{๓๙}

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทัศนคติที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นอีกประการหนึ่งการพัฒนาชุมชน ก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเลื่อมล้ำต่อกันสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความดื้อดึงและการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมและการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

๒.๑.๙ หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นเพียงหลักการเท่านั้น ซึ่งทางองค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาในที่ประชุมเดือนมีนาคม ๒๕๐๐ ไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. โครงการพัฒนาชุมชน จะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากโครงการง่ายๆ ก่อนแล้วค่อยๆ ไปสู่โครงการที่ยากขึ้น

๒. โครงการพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องเป็นโครงการอเนกประสงค์ คือ มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือปรับปรุงความสุขความเจริญได้ในหลายๆ ด้านพร้อมๆ กัน

๓. การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องเริ่มการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติประชาชนพร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชน หรือพร้อมๆ กับการดำเนินการของชุมชน

๔. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบันหรือหน่วยงานปกครอง หน่วยงานบริหารงานของประชาชนขึ้น

๕. ต้องแสวงหาผู้นำในท้องถิ่นและพัฒนาผู้นำท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน.

๖. ให้สตรีและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของงานแนะแนวความคิดต่างๆ ส่วนเยาวชนสามารถเป็นกำลังรับช่วงงานและขยายผลงานได้เป็นอย่างดี

๗. รัฐบาลจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อมเพื่อสนับสนุนงาน และเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงานและเป็นที่กำลังใจให้แก่ประชาชน

๘. ต้องมีการวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่น และการบริหารในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๙. ในการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์การของเอกชนองค์การอาสาสมัครต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

๑๐. ในการวางแผนการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือความเจริญก้าวหน้าไปพร้อมๆ กัน ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ระดับกับทุกส่วนของประเทศ^{๔๐}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี กล่าวถึง หลักการพัฒนาชุมชนว่า

๑) หลักความร่วมมือของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด โดยการเปิดโอกาสให้มีการศึกษา การร่วมพิจารณาและการตกลงใจร่วมกันในการแก้ปัญหา หรือการวางโครงการต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้มีสิทธิและเสมอภาคที่จะมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสังคม โดยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชนของตน

๒) หลักการแสวงหาผู้นำในการพัฒนาชุมชนนั้นเน้นในเรื่องการค้นหาผู้นำและพัฒนาคุณลักษณะผู้นำให้เกิดขึ้นในชุมชนเพราะจุดมุ่งหมายสุดท้ายของการพัฒนาชุมชนคือการให้ประชาชนพึ่งตนเองและสามารถช่วยตนเองได้ ซึ่งผู้นำจะเป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

๓) หลักการทำงานกันกับกลุ่ม จะต้องสร้างกลุ่มคนในรูปแบบต่างๆ ขึ้น เพื่อให้สถาบันของประชาชนซึ่งเป็นศูนย์กลางในการศึกษา และเป็นแกนในทางปฏิบัติการพัฒนาชุมชนจึงมุ่งไปที่การทำงานกับกลุ่มคนเป็นประการสำคัญ

๔) หลักการสมทบ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและสนับสนุนให้ประชาชนใช้แรงงานและวัสดุอุปกรณ์ในชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างเต็มที่ จึงต้องกระตุ้นให้ประชาชนรู้จักเสียสละแรงงานวัสดุอุปกรณ์ของตนสมทบกับของรัฐบาลอีกทางหนึ่งซึ่งจะช่วยให้งบประมาณอันจำกัดของรัฐบาล สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง

๕) หลักการประสานงาน โดยตัวของการพัฒนาชุมชนเองไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าเป็นงานของใคร ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยลำพังตัวเอง ต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจึงจะประสบความสำเร็จ

๖) หลักการรับผิดชอบร่วมกัน แม้โครงการพัฒนาชุมชนจะเสร็จสิ้นลงแล้วก็ตามแต่ยังต้องมีการรับผิดชอบดูแลรักษาให้คงอยู่ เพื่อประโยชน์ของชุมชนให้นานที่สุด เพราะฉะนั้นต้อง

^{๔๐} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔-๕๕.

ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบด้วย จึงจะทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ และเกิดความรู้สึกหวงแหนที่จะดูแลรักษา ในการดำเนินงานให้คงไว้ตลอดไป

๗) หลักการขยายผลหรือการสร้างเครือข่าย การพัฒนาชุมชนนั้นมีระเบียบแบบแผนในการดำเนินงาน จึงสามารถที่จะบอกผลที่จะเกิดขึ้นมาได้พอสมควร และเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

จากหลักการพัฒนาชุมชนดังกล่าวมาเป็นลำดับข้างต้น จะเห็นว่าความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนเกิดจากชุมชนไม่ว่าจะเป็นหลักความร่วมมือของประชาชน การทำงานร่วมกันกับกลุ่ม การแสวงหาผู้นำ และความรับผิดชอบร่วมกัน ล้วนเกิดจากคนในชุมชนทั้งสิ้นนักพัฒนาอาจมีบทบาทในช่วงแรกที่เข้าไปช่วยกระตุ้นให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ และมีบทบาทในฐานะ “ผู้ประสานงาน” เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างประชาชนด้วยกันเองและประสานขอความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานสำเร็จลงอย่างสมบูรณ์^{๔๑}

ในการพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาและประชาชนควรยึดถือเป็นแนวทาง อีก ๖ ประการ คือ

๑) หลักการที่ให้ประชาชนช่วยตัวเอง คือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนได้มีการช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด เพราะทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชน คือประชาชนในชุมชน การที่จะให้บุคคลนั้นมีค่าและประสิทธิภาพสำหรับชุมชนได้ ก็คือ การสร้างความสามารถในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนของตนเองด้วยตนเองเป็นสำคัญ เพราะประชาชนในชุมชนนั้นรู้สภาพความเป็นจริงในชุมชนได้ดีกว่าผู้อื่น ส่วนการช่วยเหลือจากภายนอกนั้น เพียงเพื่อช่วยให้เขาสามารถช่วยตนเองได้เท่านั้น ไม่ควรช่วยในทุกสิ่งทุกอย่างจนเขาไม่ได้มีส่วนร่วมในอันที่จะเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในตัวเอง การที่จะกระตุ้นให้ประชาชนกระตือรือร้นที่จะช่วยตัวเองนั้น ควรปฏิบัติดังนี้

(๑) เริ่มจากภาพการณ์และสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน

(๒) เริ่มจากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ และจากสิ่งที่ง่ายไปหายาก

(๓) ไม่รีบเร่งทำโครงการดำเนินงาน แต่ค่อยๆ ทำต่อไป เพื่อให้โอกาสเขาได้เรียนรู้จากการทำงานนั้น

(๔) พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้มากที่สุด

๒) หลักการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงาน หมายถึง ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เขาได้เป็นผู้ตัดสินใจทำงานลงมือทำงานตามที่เขาได้ตัดสินใจไปแล้วด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการของเขา การที่เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนั้นจะทำให้เขาได้มีโอกาสพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนของเขานั้น เป็นความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสร้างความรู้สึกมั่นใจในตนเองความสามารถของตนเองและความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันจะมีผลต่อการปฏิบัติงานในด้านอื่นๆ ในภายหน้าอีกมาก เป็นการสร้างความภูมิใจในตนเอง และสร้างนิสัยรักในการทำงานร่วมกันให้เกิดขึ้น

^{๔๑} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชน : เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน, หน้า ๖-๘.

๓) หลักความเสมอภาคในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานใดๆ นั้นทุกคนจะต้องมีสิทธิ มีเสียงเท่ากัน ให้ความสำคัญแก่บุคคลในทุกๆ ด้านอย่างเสมอภาคกันเพื่อเป็นการผูกใจของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติงานทุกๆ คนมีความรู้สึกเท่าเทียมกัน เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติงานนั้นๆ ย่อม ที่จะมีความสามารถในการที่จะแสดงความคิดเห็น คัดค้านสนับสนุนได้เท่าๆ กับบุคคลอื่นๆ ไม่มีใครสำคัญกว่าใคร และทุกคนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากผลการพัฒนาได้เท่าเทียมกัน

๔) หลักการใช้ประโยชน์ผู้นำท้องถิ่น การเริ่มต้นปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนช่วยให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ และการสนับสนุนในกิจกรรมของประชาชนนั้น ก็คือ ผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำชุมชนไปสู่การพัฒนา เพราะว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ ฝากภาระและอำนาจตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนของตนไว้กับผู้นำ เมื่อผู้นำเห็นความสำคัญในการที่จะให้ชุมชนของตนได้รับการพัฒนา และสนับสนุนเพื่อให้มีการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชน ย่อมที่จะดึงให้ความสนับสนุนโครงการนั้นๆ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำยังเป็นผู้ช่วยเผยแพร่แรงใจประชาชนเข้ามาร่วมงานด้วยอย่างมีประสิทธิภาพ

๕) หลักความเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีขนบธรรมเนียม ประเพณีเป็นของตนเอง นักพัฒนาจึงจำเป็นต้องทราบและยึดถือด้วย การรู้และเข้าใจ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี จะช่วยให้นักพัฒนาสามารถใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมนั้นได้ด้วย

๖) หลักการประเมินผลและตรวจสอบงาน ทุกโครงการหรือกิจกรรมที่จำเป็นจะต้องมีการประเมินผลงาน เพราะจะได้รู้ว่าการดำเนินงานนั้นๆ ได้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้หรือไม่เพียงไร มีปัญหาอุปสรรคขัดขวางในแง่ใดบ้าง ภายหลังที่ได้ดำเนินการไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงจะได้หาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่อง และหาวิธีดำเนินงานที่ดีกว่ามาใช้ในการดำเนินการได้อย่างฉับพลันและเหมาะสม

พัฒน์ สัจจานันท์ กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนควรมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

๑) ยึดถือประชาชนเป็นหลัก โดยยึดเอาความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชน และความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเป็นพื้นฐานความสำคัญ เพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือ ตนเองได้ในบั้นปลาย

๒) ยึดทรัพยากรของชาวบ้านเป็นหลักในการพัฒนาทั้งคน วัตถุ และสถาบันทางสังคม

๓) หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน คือ แผนหรือโครงการพัฒนาชุมชนจะต้องมาจากประชาชน ในชุมชน นักพัฒนาต้องไปทำงานร่วมกับประชาชน โดยไม่ทำตัวเป็นนายหรือผู้ที่เหนือกว่า และในการทำกิจกรรมต่างๆ จะต้องไม่เป็นการบังคับ ให้ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรม แต่ต้องให้เข้ามาด้วยความสมัครใจ

๔) หลักการปกครองตนเอง ต้องส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองในรูปของสถาบันทางสังคมตามกลุ่มอาชีพ วัย เพศ โดยทำหน้าที่เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่างๆ ทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนไปสู่ชุมชน

๕) หลักการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ โดยทำหน้าที่เป็นกลางในการประสานงานที่จะนำบริการต่างๆ ทั้งของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนไปสู่ชุมชน

๖) การพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่ทำได้ง่ายก่อนแล้วจึงค่อยๆ ไปสู่งานที่ทำได้ยากขึ้นเป็นลำดับ

๗) การเปลี่ยนแปลงในชุมชนต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ในชีวิตของคน

๘) ยึดถือวัฒนธรรมเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนั้นกรมการพัฒนาชุมชน ได้กำหนดหลักการพัฒนาชุมชนไว้ ๔ ประการคือ

๑) ปลุกฝังความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง และการทำงานร่วมกัน ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน

๒) ยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน งานพัฒนาชุมชนจะต้องยึดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก กล่าวคือ ต้องให้ประชาชนทราบ เข้าใจและร่วมกิจกรรมนั้นๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เขาสำนึกว่าเป็นงานของเขา ไม่ใช่งานของรัฐบาล แต่รัฐบาลเข้ามาร่วมในการดำเนินงานเท่านั้น

๓) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องพยายามใช้กำลังทรัพยากรของชาวบ้านหรือของประชาชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนชิ้นแรกควรจะเกิดจากการดัดแปลงแก้ไขและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในหมู่บ้านให้เป็นประโยชน์ แล้วจึงค่อยนำความช่วยเหลือจากภายนอกเข้าไปทีหลัง โดยตระหนักว่า พลังอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านนั้นหาอยู่ที่แห่งใดไม่ หากแต่อยู่ในหมู่บ้านนั่นเอง

๔) รัฐบาลให้ความสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ การพัฒนาที่จะให้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุด ควรจะเกิดจากความต้องการของชุมชนว่าร่วมกันผสมผสานกับการสนับสนุนของรัฐในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ จะให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) กล่าวถึง “การพึ่งตนเอง” และ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” ซึ่งสะท้อนให้เห็นชัดว่า การพัฒนาชุมชน เป็นงานที่ยากและต้องอาศัยการทำงานอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นน้อยมากในการพัฒนาประเทศของเรา^{๔๒}

ทวี ทิมขำ กล่าวถึง หลักการพัฒนาชุมชน หรือ การพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้น จะต้องเริ่มจากภาวะความเป็นอยู่ของชุมชนพยายามดึงประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เป็นการเข้าใจและระลึกเสมอว่า งานใดๆ ในชุมชนนั้นเป็นงานและกิจกรรมของเขาเอง และการกระทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ให้เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยคำนึงถึง สิ่งประกอบอื่นๆ ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลุกฝังนิสัยและส่งเสริมให้คนรู้จักคิดตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการด้วยตนเองอยู่เสมอ เพราะการทำอยู่เสมอๆ ได้เป็นการพัฒนาทางสมองของตนเอง^{๔๓}

๒.๑.๑๐ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบมีหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนมีความสำคัญ ในที่นี้จะกล่าวไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. การพัฒนาชุมชน คือ การพยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนภายในชุมชนให้ดีขึ้นหรืออาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้คนหรือชุมชนนั้นมีความเจริญขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งนี้หมายถึง การทำให้คนในชุมชนนั้นมีความกินดีอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากราษฎรเอง โดยราษฎรจะต้องช่วยด้วย

^{๔๒} พัฒน์ สุจันงค์, ประชาคมตำบล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

^{๔๓} ทวี ทิมขำ, พัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

ตนเองในการพัฒนาด้วยการเข้ามาคิดพิจารณาตัดสินใจและดำเนินการด้วยตนเองบนพื้นฐานของ
ความสมัครใจ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ตัวประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่
สำคัญของการพัฒนาทุกสายต้องการให้ประชาชนมีทักษะ มีความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือตนเอง

๒. การพัฒนาชุมชนมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือเป็นลักษณะทาง
กายภาพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน การประพฤติปฏิบัติแบบเก่าๆ ของชุมชน
นั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างด้วยกัน ด้วยวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนโดยเน้นการ
เปลี่ยนแปลงทัศนคติและแนวความคิดให้ถูกต้อง

๓. การดำเนินงานจะต้องสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ทั้งนี้หมายถึงว่า
กิจกรรมใดๆ ที่จะนำไปส่งเสริมให้ประชาชนรับปฏิบัติ จะต้องเป็นกิจกรรมที่ประชาชนมีความต้องการ
อยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน และสามารถทำให้ประชาชน รู้สึก
ต้องการได้

๔. การพัฒนาชุมชนจะต้องใช้หลักการย่วยุ เร่งเร้า ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิด
ริเริ่มและรู้จักวิธีช่วยตนเองโดยพลังกลุ่มคน ตลอดจนการดำเนินการไปตามโครงการพัฒนานั้น

๕. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน ยั่วและส่งเสริมให้
ประชาชนในชนบทเกิดความคิดริเริ่มขึ้น

๖. แผนงานพัฒนาที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชน
กับหน่วยงานของรัฐบาล และองค์การอาสาสมัครเอกชน

๗. รัฐบาลหรือแหล่งให้ความช่วยเหลือจากภายนอก จะให้ความช่วยเหลือเฉพาะสิ่งใดสิ่ง
ที่เกิดความสามารถที่ชุมชนหรือราษฎรจะจัดหาได้เอง เช่น ความรู้ทางวิชาการวัสดุ และเงินเท่าที่
จำเป็น

๘. จะต้องมีการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน มิใช่ดำเนินการแต่เพียง
หน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใด เพราะปัญหาของชุมชนอยู่นอกเหนือความสามารถของหน่วยงานหนึ่ง
หน่วยงานใด โดยเฉพาะและการที่จะพัฒนาชุมชนให้ได้ผลจะต้องเป็นการพัฒนาโดยมุ่งประชาชนเป็น
หลัก ดังนั้นจึงใช้หลักการที่เรียกว่าการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ คือ มุ่งที่จะพัฒนาทุกๆ ด้าน ไม่ใช่เพียง
ด้านใดด้านหนึ่งด้านเดียว

๙. ขบวนการพัฒนาชุมชนจะต้องพิจารณาถึงสังคม ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็น
หลัก

๑๐. วิธีการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยหลักการและแนวทางระบอบประชาธิปไตยเป็น
พื้นฐานในการดำเนินการ^{๔๔}

^{๔๔} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชน : เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน, หน้า ๖-๘.

๒.๑.๑๑ วิธีการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการและนักปฏิบัติการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาชุมชนไว้ ๗ วิธีการคือ

๑. การให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชนที่มีการศึกษาต่ำ ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์โดยกระบวนการให้การศึกษาอบรม พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาด อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีงามซึ่งได้จากการศึกษาอบรม

๒. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่มหรือองค์กรของประชาชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับและร่วมปฏิบัติในสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ อันเกิดจากการพัฒนาอยู่เสมอ รวมพลังความคิดแรงกาย แรงใจ และวัสดุ เงินทุน เพื่อรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น และเป็นองค์กรสร้างพลังการคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบด้วยกัน อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันในหมู่ประชาชนเป็นตัวของตัวเองในที่สุด

๓. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนขึ้น เพื่อบริหารงานและคิดสร้างกิจกรรมและแนะนำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มออกให้เกิดประโยชน์ โดยต้องมีผู้นำและผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็งสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านบริการ และนำความคิดประชาชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

๔. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงานอย่างเป็นมิตรกับประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการคิดริเริ่มการแสวงหาพลังมวลชน กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม และกล้าคิด มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้

๕. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นว่าการเริ่มต้นที่ดีช่วยให้งานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ควรจะล้มเหลวเพราะจะเป็นการทำลาย แรงบันดาลใจ ความกล้ากระตือรือร้นในการทำงานของประชาชน ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนควรต้องมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในปัญหามากขึ้น ดังนั้นก่อนลงมือทำโครงการพัฒนาจะต้องมีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในทุกๆ ด้าน ของชุมชน และข้อมูลแต่ด้านให้ประชาชนและผู้นำมีส่วนร่วมรับผิดชอบรับรู้อย่างใกล้ชิดเพราะประชาชนและผู้นำได้รับรู้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

๖. การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบ และมีหลักวิชาการ การนำแผนออกปฏิบัติโดยจัดทำเป็นแผนโครงการต่างๆ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงเน้นการวางแผน วางโครงการขึ้นโดยประชาชนตามสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน และทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้วต้องมีการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ

๗. การประสานงานและการร่วมมือในการปฏิบัติงาน การพัฒนาชุมชนไม่ใช่เป็นงานของประชาชนหรือหน่วยงานของรัฐคนใดคนหนึ่ง หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะแต่เนื่องจากกิจกรรมที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากมาย จะต้องทำให้การประสานสอดคล้องเกื้อกูลกัน ดังนั้นการประสานงานทั้งทางวิชาการ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในโครงการจึงมีความจำเป็นและสำคัญ ในโครงการและการนำโครงการออกปฏิบัติและขั้นตอนต่างๆ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคนทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ความ

รับผิดชอบและความถนัดของตน เพื่อให้การวางแผน การปฏิบัติออกมาให้เกิดความรัดกุมและรับรู้ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายจากความหมายของการพัฒนาชุมชน ประชญา แนวคิด อุดมการณ์ หลักการพัฒนาหรือองค์ประกอบของการพัฒนา วิธีการและกระบวนการของการพัฒนา เป็นสิ่งที่ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจะต้องเข้าใจอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่ กำนัน พระภิกษุสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ทางราชการ องค์กรต่างๆ จะต้องรับรู้ ถู่ว่า หลักพัฒนานั้นจะเป็นกรอบแนวคิดหรือยุทธวิธีในการพัฒนาชุมชน^{๔๕}

สรุป

การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อการกระตุ้นเตือนยั่วยุ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาชุมชนเป็นการมุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรเป็นความคิดริเริ่มประชาชนด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจังโดยดึงประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนาให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของการร่วมคิด ร่วมทำนั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า งานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นงานของเราซึ่งเขาจะเกิดความสำนึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนไป ซึ่งการพัฒนาชุมชนจะทำชุมชนเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครองขนบธรรมเนียมประเพณี และอนามัย เมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาและความ เป็นอยู่ดีขึ้นก็จะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์

๒.๒.๑ ความหมายของกลยุทธ์

สำหรับความหมายของกลยุทธ์นั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง ยุทธวิธีหรือแผนปฏิบัติการ ที่เกี่ยวข้องกับ การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดผลดีที่เป็นข้อได้เปรียบ และสามารถบรรลุถึง วัตถุประสงค์อันใดอันหนึ่งหรือวัตถุประสงค์พร้อมกัน โดยให้มีความเสี่ยงน้อยที่สุด^{๔๖}

ศรวิทย์ สุมิตร กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง ส่วนผสมของเป้าหมายและนโยบายหลักต่างๆ ซึ่งได้ประมวลขึ้นจนกลายมาเป็นการกระทำที่จำเพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่วนมากจะทำให้ต้องทำ การพัฒนาหรือดัดแปลงทรัพยากรต่างๆ กลยุทธ์ต่างๆ ที่จัดทำขึ้นนั้นจะเป็นการแนะแนวทางที่เป็น วิธีการพื้นฐานที่ยึดถือไว้เพื่อใช้ปฏิบัติการให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์กร^{๔๗}

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐.

^{๔๖} ธงชัย สันติวงษ์, การวางแผนเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์) หน้า ๑๐๙.

^{๔๗} ศรวิทย์ สุมิตร, ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์)

ดุจเดือน อัมโพธิ์ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง การจัดระบบ วิธีการเทคนิคต่างๆ ผู้สำเร็จการศึกษาได้นำมาใช้เพื่อทำวิทยานิพนธ์ของตนนั้นบรรลุสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้^{๔๘}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ว่า กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการหรือแนวทางซึ่งเป็นวิธีการที่คาดว่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการทั่วไป ซึ่งเป็นวิธีการที่นำมาเพิ่มเติมจากปกติ^{๔๙}

เสนาะ ดิยาว ให้ความหมายว่า กลยุทธ์ คือวิธีที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยวิธีที่ถูกต้อง การกำหนดกลยุทธ์ไม่ได้เริ่มที่ตัวกลยุทธ์ แต่เริ่มที่วิสัยทัศน์ซึ่งมีลำดับขั้น คือ

๑. วิสัยทัศน์ (Vision) มีความหมายว่า การมองอนาคตให้ถูกว่าจะเกิดอะไรขึ้น
๒. การกิจ (Mission) เป็นคำที่ขยายความหมายของวิสัยทัศน์ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทิศทางและความเชื่อที่ระบุว่าวิสัยทัศน์จะนำไปสู่องค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย
๓. เป้าหมาย (Goal) และวัตถุประสงค์ (Objective) เป้าหมายกับวัตถุประสงค์จะแตกต่างกันในรายละเอียด เป้าหมายจะระบุถึงจุดหมายปลายทางขององค์การที่เป็นส่วนรวม ส่วนวัตถุประสงค์จะเป็นจุดหมายปลายทางของการดำเนินงานในระดับหน่วยงาน มีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงกว่า

๔. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์และการนำไปใช้

๕. แผนการดำเนิน (Operating Plan) การจัดทำแผนดำเนินงานก็เพื่อเชื่อมต่อกับสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นด้วยกัน เพื่อให้องค์การสามารถดำเนินงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย^{๕๐}

สุรัสวดี ราชกุลชัย ได้ให้ความหมายกลยุทธ์ว่า เป็นแผนการปฏิบัติที่กำหนดการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมอื่น เพื่อจัดการกับสภาพแวดล้อม และช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้จริง^{๕๑}

สมยศ นาวิการ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนงานระยะยาวของบริษัทที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อบรรลุภารกิจและเป้าหมายของบริษัทกลยุทธ์จะต้องใช้ข้อได้เปรียบทางการแข่งขันให้มากที่สุดลดข้อเสียเปรียบทางการแข่งขันให้น้อยที่สุด^{๕๒}

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร เพื่อพิจารณาและภัยอันตราย ตลอดจนวิเคราะห์สภาพภายในองค์กรเพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็ง^{๕๓}

^{๔๘} ดุจเดือน อัมโพธิ์, “การศึกษากลยุทธ์ในการทำวิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตระดับดีมาของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาอุดมศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

^{๔๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๕๐} สেনา ดิยาว, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์) หน้า ๕๖.

^{๕๑} สุรัสวดี ราชกุลชัย, **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๓.

^{๕๒} สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน), หน้า ๒๒.

ทองใบ สุตขารี กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนที่ต้องการกำหนดขึ้นเพื่อการแข่งขันกับสภาพแวดล้อมในการที่จะให้องค์การบรรลุเป้าหมาย^{๕๔}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนปฏิบัติการหลักที่ถูกนำมาใช้ทั้งระยะกลางถึงระยะยาว โดยองค์การซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objective) หรืออาจหมายถึงการวางแผนรวม หรือแผนทั้งหมดสำหรับอนาคตขององค์การ ซึ่งมีรูปแบบความต่อเนื่อง และเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยผู้บริหารระดับสูงและผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสม หรือหมายถึง แผนการปฏิบัติการอธิบายถึงการจัดสรรทรัพยากรและกิจกรรมอื่นๆ ให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายในระยะยาว^{๕๕}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการหรือแผนการที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ มีลักษณะเป็นขั้นตอน เป็นกระบวนการ มีความยืดหยุ่น พลิกแพลงได้ตามสถานการณ์มุ่งหมายเพื่อเอาชนะหรือหลบหลีกอุปสรรคต่างๆ จนสามารถบรรลุเป้าหมาย^{๕๖}

เนตร์พัฒนา ยาวีราข ได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ว่า หมายถึง การวางแผนอย่างกว้างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระยะยาว^{๕๗}

เดวิด (David) ได้ให้ความหมายของกลยุทธ์ไว้ว่า หมายถึง วิถีทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระยะยาว (Long – Term Objectives)^{๕๘}

ประโชค ชุมพล กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนงานรวม ซึ่งเชื่อมโยงข้อได้เปรียบเชิงกลยุทธ์ในด้านต่างๆ ขององค์การเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้ให้องค์การอยู่รอดได้ภายใต้ความผันผวนของสภาพแวดล้อมต่างๆ กลยุทธ์จะถูกกำหนดขึ้นและนำมาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้ขอบเขตของความสามารถที่มีอยู่ขององค์การนั้นๆ กลยุทธ์เป็นเครื่องมือที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ กลยุทธ์ไม่ได้เป็นเพียงแผนงาน แต่เป็นแผนงานที่เชื่อมโยงทุกส่วนขององค์การเข้าเป็นหนึ่งเดียว โดยสามารถนำเอาจุดเด่นของแต่ละส่วนงานเข้ามาประสานเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๙}

^{๕๓} สมชาย ภาณุศาสนวิวัฒน์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๓.

^{๕๔} ทองใบ สุตขารี, กลยุทธ์เชิงบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗.

^{๕๕} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙๓.

^{๕๖} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๔๕). หน้า ๑๕.

^{๕๗} เนตร์พัฒนา ยาวีราข, การจัดการสมัยใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กเพรส, ๒๕๔๖) หน้า ๑๕๓.

^{๕๘} David, Fred r. **Strategic Management**, New Jersey : Prentice – Hall international, 1995. P.11.

^{๕๙} ประโชค ชุมพล, การบริหารเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร: แมนเจอร์มีเดียกรุ๊ป, ๒๕๔๘) หน้า ๔.

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์ เป็นการวางแผนขององค์กร โดยพิจารณากำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์พื้นฐานสำหรับระยะยาวภายในกิจการ และการยอมรับในทิศทางร่วม รวมทั้งการแบ่งสินทรัพย์ากร เพื่อสำหรับระยะยาวภายในกิจการ และการยอมรับร่วมในทิศทางร่วมกัน รวมทั้งการแบ่งสินทรัพย์ากร เพื่อสำหรับใช้ทำงานตามเป้าหมายต่างๆ ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ กลยุทธ์เป็นตัวปฏิบัติการ (Operator) ที่ออกแบบมาเพื่อเปลี่ยนแปลงองค์กร จากสภาพ (Position) ปัจจุบันไปสู่สถานภาพที่ปรารถนาไว้ตามเป้าประสงค์ ภายใต้ข้อจำกัดของความสามารถและศักยภาพ

จักรวัชร ศิริวรรณ และคณะ ได้กล่าวถึงแผนยุทธศาสตร์ว่า แผนยุทธศาสตร์ หมายถึง ทิศทางหรือแนวทางปฏิบัติตามพันธกิจและภารกิจ ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ และเป้าหมายขององค์กร แผนยุทธศาสตร์ที่ดีนั้น จะต้องถูกกำหนดขึ้นตามวิสัยทัศน์ขององค์กร อันเป็นผลผลิตทางความคิดร่วมกันของสมาชิกในองค์กรที่ได้ทำงานร่วมกัน โดยวิสัยทัศน์นี้เป็นพ้องต้องกันว่าเป็นจุดหมายปลายทางที่องค์กรประสงค์จะไปให้ถึง และวิสัยทัศน์นี้มีการแปลงออกมาเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม และสามารถวัดได้ทั้งนี้้องค์กรสามารถใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกรอบในการประเมินผลงานประจำปีงบประมาณ ยิ่งไปกว่านั้น้องค์กรยังใช้แผนยุทธศาสตร์เป็นกรอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดทำงบประมาณประจำปีอีกด้วย^{๖๐}

กิงพร ทองใบ และคณะ ได้อธิบายถึงยุทธศาสตร์ว่า ยุทธศาสตร์หมายถึง วิธีการที่องค์กรเลือกเพื่อดำเนินจากจุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปยังปลายทางในอนาคตที่กำหนดไว้^{๖๑}

สุรัสวดี ราชสกุลชัย ได้กล่าวถึงการวางแผนยุทธศาสตร์ว่า เป็นการดำเนินงานเพื่อไปให้ถึงเป้าหมายด้วยวิธีการทางกลยุทธ์ที่เหมาะสมในรูปแบบต่างๆ ที่แตกต่างกันในแต่ละระดับขององค์กร^{๖๒}

ทศพร ศิริสัมพันธ์ ได้ให้ความหมายของแผนยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้

๑. เป็นเอกสารที่ระบุ วิสัยทัศน์ ภารกิจ และกลยุทธ์ต่างๆ ในการดำเนินงานขององค์กรหนึ่งๆ

๒. เป็นแผนระยะยาวที่บอกถึงทิศทางการดำเนินงานขององค์กร สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการประสาน และกำกับติดตามการดำเนินงานในส่วนงานต่างๆ ขององค์กรให้เป็นไปในทิศทางและจังหวะเวลาที่สอดคล้องกัน

๓. เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นจากการวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอกและภายในองค์กร เพื่อคาดคะเนแนวโน้มของสถานการณ์ และกำหนดแนวทางการดำเนินงานขององค์กรให้สอดคล้องเหมาะสมกับแนวโน้มของสถานการณ์^{๖๓}

^{๖๐} จักรวัชร ศิริวรรณ และคณะ, ความผูกพันของประชาชนชาวไทยที่มีต่อสถาบันหลักของชาติ, รายงานวิจัยร่วมระหว่างศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ และสถาบันวิจัยและพัฒนา, (มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๓).

^{๖๑} กิงพร ทองใบ และคณะ, การบริหารค่าตอบแทน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่นจำกัดมหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

^{๖๒} สุรัสวดี ราชสกุลชัย, การวางแผนและการบริหารโครงการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

๒.๒.๒ ความสำคัญของกลยุทธ์

ในยุคแห่งโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนำแนวคิดทางกลยุทธ์มาใช้ เพื่อกำหนดทิศทางและภารกิจขององค์กรให้ชัดเจนขึ้น ดังนั้นในปัจจุบันกลยุทธ์จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการบริหารกิจการทุกชนิด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวางแผนให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย ความสำคัญของกลยุทธ์มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

ดุจเดือน อัมโพธิ์ กล่าวว่า กลยุทธ์มีความสำคัญต่อกระบวนการวางแผนเพราะกลยุทธ์จะช่วยทำหน้าที่เป็นเครื่องช่วยจำกัตวงขอบเขตของสิ่งที่เกี่ยวข้อง สำหรับเป็นพื้นฐานของขั้นตอนการวางแผนที่จะกระทำต่อไป ลักษณะของกลยุทธ์จึงคล้ายๆกัน คือ เป็นวิธีการเชิงรวมทั้งหมดที่แต่ละบุคคลหรือองค์กรเลือกไว้สำหรับช่วยให้สามารถเคลื่อนไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๖๔}

สภาพร พิศาลบุตร ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ว่า การกำหนดกลยุทธ์เป็นพื้นฐานของทุกขั้นตอนในกระบวนการวางแผน หรือเป็นวิธีการโดยรวมที่บุคคลหรือองค์กรจะต้องทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ การกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกและภายในมากที่สุด เพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๖๕}

ยุดา รักไทย และสุภาวดี วิริยะประพันธ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ไว้ว่า กลยุทธ์เป็นหัวใจที่ทุกองค์กรต้องกำหนดเพื่อความอยู่รอดและความก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรือง^{๖๖}

เนตร์พัฒนา ยาวีราข ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลยุทธ์ว่า กลยุทธ์จะสร้างความได้เปรียบผ่านรากฐานด้านทรัพยากร และสร้างความเหนือกว่าบนพื้นฐานของความรู้^{๖๗}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์ไว้ว่า

๑. การบริหารเชิงกลยุทธ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องเข้าใจเป้าหมายขององค์กรว่า ต้องการบรรลุความต้องการสูงสุดในท้องถิ่น หรือความต้องการในระดับโลก เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความจำเป็นที่แตกต่างกันในแต่ละหน้าที่หรือความต้องการเข้าไป เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ทั้งหมดขององค์กร

๒. การบริหารเชิงกลยุทธ์จะเกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากองค์กร ผู้ที่ได้ผลประโยชน์จากองค์กร หมายถึง กลุ่มต่างๆ ที่มีผลต่อการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายจากองค์กร เช่น ลูกค้า พนักงาน ชุมชนในท้องถิ่น และผู้ถือหุ้น กลุ่มเหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องกับความล้มเหลวหรือความสำเร็จขององค์กร ฝ่ายต่างๆ ดังนั้นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากองค์กรจึงมีความสำคัญ

^{๖๓} ทศพร ศิริสัมพันธ์, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๕

^{๖๔} ดุจเดือน อัมโพธิ์, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร: ประกายพริก, ๒๕๔๙), หน้า ๔๒.

^{๖๕} สภาพร พิศาลบุตร, **หลักการวางแผน**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๓), หน้า ๙๘.

^{๖๖} ยุดา รักไทย และสุภาวดี วิริยะประพันธ์, **กลยุทธ์พันธมิตรธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เพอร์เน็ท, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๖๗} เนตร์พัฒนา ยาวีราข, **การจัดการสมัยใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: เซ็นทรัลเอ็กสเพรส, ๒๕๔๖. หน้า ๑๕๒ - ๑๗๑.

๓. การบริหารเชิงกลยุทธ์นำมาซึ่งขอบเขตหลายช่วงเวลา ผู้บริหารควรศึกษาความต้องการขององค์กรในระยะยาวและระยะสั้นด้วย ดังนั้นการวางแผนการบริหารเชิงกลยุทธ์ต้องการการเปลี่ยนแปลงทิศทาง โดยอาศัยความคิด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ผู้บริหารของแต่ละหน้าที่มีแนวโน้มจะมุ่งที่ปัญหาระยะสั้นโดยเข้าใจลักษณะงานในหน้าที่ และสร้างประโยชน์ให้ดีที่สุดทั้งปจจัยและอนาคต

๔. การบริหารเชิงกลยุทธ์จะเกี่ยวข้องทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล การใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ^{๖๘}

๒.๒.๓ กระบวนการกำหนดกลยุทธ์

กลยุทธ์ เป็นรูปแบบของการกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร กระบวนการกำหนดกลยุทธ์นั้น มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้กล่าวว่า การกำหนดกลยุทธ์เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงงานที่ต้องทำไว้ล่วงหน้าให้เป็นแผนซึ่งได้ผลลัพธ์ คือ กลยุทธ์ที่กำหนด ส่วนการปฏิบัติตามกลยุทธ์เป็นกระบวนการการกำหนดแผนปฏิบัติการ มองเห็นความเป็นไปได้ของกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ให้เป็นจริงซึ่งขั้นตอนของกลยุทธ์ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ๑) การวิเคราะห์กลยุทธ์ ๒) การกำหนดกลยุทธ์ ๓) การปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ เป็นพื้นฐานของกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ๑) การวิเคราะห์ ๒) การสำรวจโอกาสและอุปสรรคจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ๓) การศึกษาจุดแข็ง และจุดอ่อนขององค์กร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ เป้าหมาย เป้าหมายเชิงกลยุทธ์เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กรเพื่อใช้เป็นเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์เป็นกลุ่มเป้าหมายกลุ่มเดียวกัน ซึ่งทำให้องค์กรเคลื่อนย้ายไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เป้าหมายเชิงกลยุทธ์จะเข้าสู่การกำหนดกลยุทธ์ไม่ควรพิจารณาแยกจากส่วนอื่นของการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ เป้าหมายจะพิจารณาถึงสิ่งที่คาดหวังไว้ว่า ต้องการให้บรรลุผลโดยสัมพันธ์กับโอกาสและอุปสรรคในสิ่งแวดล้อม และความสามารถขององค์กรปฏิกริยาระหว่างเป้าหมายและเนื้อหา ของเป้าหมายจะกำหนดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน

๑.๒ การวิเคราะห์ SWOT การบริหารเชิงกลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับการจัดจุดแข็ง และจุดอ่อน ภายในองค์กรให้เหมาะสมกับโอกาส และอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก

๑.๒.๑ โอกาสและอุปสรรคภายนอก สำคัญในการบริหารเชิงกลยุทธ์ก็คือโอกาสและอุปสรรคจากภายนอก ซึ่งหมายถึง ลักษณะด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประชากรศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การเมือง กฎหมาย รัฐบาล เทคโนโลยี และแนวโน้มทางการแข่งขัน และเหตุการณ์ ซึ่งสามารถสร้างประโยชน์หรืออันตรายให้กับองค์กรได้ในอนาคต โอกาสและอุปสรรคที่อยู่เบื้องหลังการควบคุมขององค์กรโอกาสและอุปสรรคนั้นไม่สามารถควบคุมได้ การวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมภายนอกจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของธุรกิจ

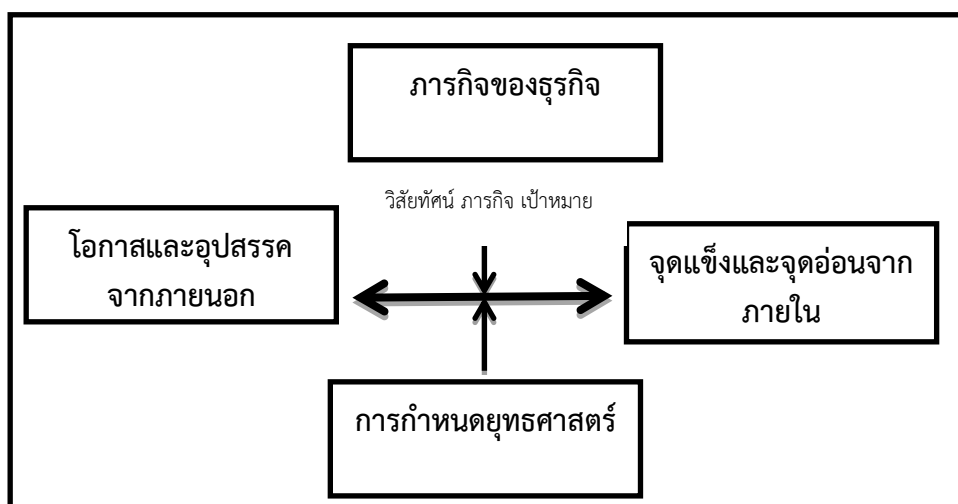
^{๖๘} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๐), หน้า

เพราะการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความต้องการของผู้บริโภคซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในผลิตภัณฑ์และบริการของธุรกิจที่นำเสนอ

๑.๒.๒ จุดแข็งและจุดอ่อนภายใน เป็นกิจกรรมที่สามารถควบคุมได้ภายในองค์กร ซึ่งทำให้มีลักษณะที่ดีหรือไม่ดี ประกอบด้วยฝ่ายจัดการ การตลาด การเงิน การบัญชี การผลิต การปฏิบัติการ การวิจัยและพัฒนา ระบบข้อมูลกิจกรรมในระบบข้อมูลคอมพิวเตอร์ของธุรกิจ เหล่านี้จะมีจุดอ่อนหรือจุดแข็งเกิดขึ้น กระบวนการกำหนดและประเมินจุดแข็งจุดอ่อนขององค์กร เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการบริหารเชิงกลยุทธ์ องค์กรจะสามารถใช้จุดแข็งกำหนดเป็นกลยุทธ์และในขณะเดียวกันก็ปรับปรุงจุดอ่อน จุดแข็งและจุดอ่อนนั้นจะต้องเปรียบเทียบคู่แข่ง กล่าวคือ ถ้าเหนือกว่าคู่แข่งว่าเป็นจุดแข็ง และถ้าด้อยกว่าคู่แข่งถือว่าเป็นจุดอ่อน

๒. การกำหนดกลยุทธ์ กลยุทธ์เป็นวิธีการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ระยะยาว การวิเคราะห์กลยุทธ์ที่สมเหตุสมผลโดยถือเกณฑ์การกำหนดกลยุทธ์ใน ๔ ระดับ คือ ระดับบริษัท ระดับธุรกิจ ระดับหน้าที่ และระดับระหว่างประเทศ

และได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์ไว้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกลยุทธ์ประกอบด้วย ๑) ภารกิจของธุรกิจ ซึ่งประกอบด้วย วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย นโยบาย และกลยุทธ์ ๒) โอกาสและอุปสรรคภายนอก ๓) จุดแข็งและจุดอ่อนจากภายใน ปัจจัย ๓ ประการนี้ใช้เพื่อกำหนดกลยุทธ์ ดังแผนภูมิที่ ๒.๑

แผนภูมิที่ ๒.๑ ปัจจัยการกำหนดกลยุทธ์
ที่มา : ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ

๓. การปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุมเชิงกลยุทธ์ การปฏิบัติตามกลยุทธ์เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ที่กำหนดไว้ให้เป็นกลยุทธ์ที่เป็นจริง

การควบคุมเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการในการจัดการซึ่งต้องตรวจสอบแผนกลยุทธ์และการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ให้เหมาะสม ซึ่งประกอบด้วย ๑) ประเด็นสำคัญซึ่งตรวจสอบในกระบวนการผลิตสินค้าและบริการ ๒) กิจกรรมที่สำคัญเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร ซึ่งมีส่วนประกอบสำคัญ คือ

การประสมประสาน หมายถึง การที่สมาชิกหน่วยต่างๆ ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดจากการประสมประสานภายในองค์กรเดียวกัน

โครงสร้างองค์กร การปฏิบัติตามกลยุทธ์ต้องการช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร และเผชิญกับเงื่อนไขทางเลือกในการที่จะเชื่อมโยงระดับของการรวมอำนาจ ความเป็นรูปธรรม และความสลับซับซ้อน แต่ละทางเลือกสร้างข้อได้เปรียบ และข้อเสียเปรียบ

การควบคุมเชิงกลยุทธ์ ในการปฏิบัติตามกลยุทธ์ผู้บริหารต้องใช้ควบคุมกลยุทธ์สำหรับจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อติดตามการปฏิบัติตามแผน ๒) เพื่อปรับปรุงแผนกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่ไม่สามารถคาดหวังกได้

ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ เป็นวิธีการซึ่งปัจจัยต่างๆ สามารถประสมประสานกันภายในองค์กรผู้นำ

ทั้งนี้ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ยังได้กล่าวถึงแนวทางกำหนดจุดมุ่งหมาย วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ไว้ว่า ลำดับขั้นตอนของการกำหนดจุดมุ่งหมายและลำดับ

ขั้นตอนของกลยุทธ์ มีประเด็นสำคัญ คือ ลำดับขั้นตอนของจุดมุ่งหมายเป็นรูปแบบจุดมุ่งหมายขององค์การ ๔ ประการ คือ ๑) วิสัยทัศน์ ๒) ภารกิจ ๓) เป้าหมาย ๔) วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย ๔ ประการนี้ จะช่วยเป็นแนวความคิดอย่างกว้างขวางในการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง มีรายละเอียดดังนี้

จุดมุ่งหมาย หมายถึง สิ่งที่ต้องการต้องการในอนาคต จุดมุ่งหมายสามารถกำหนดได้ ๔ ประการคือ วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์

๑. วิสัยทัศน์ หมายถึง เป้าหมายที่มีลักษณะกว้างขวางซึ่งเป็นความต้องการในอนาคต โดยไม่ได้กำหนดวิธีการเอาไว้ วิสัยทัศน์เป็นการสร้างความคิดโดยใช้คำถาม ตัวอย่างคำถามสิ่งที่ดีที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด บริการที่ดีที่สุด เป็นต้น

๒. วิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ หมายถึง ทัศนะของการกำหนดทิศทางในอนาคตของธุรกิจเพื่อกำหนดแนวคิดถึงสิ่งที่ต้องการต้องการและพยายามจะทำ

๓. ภารกิจ เป็นพื้นฐานของการกำหนด การจัดลำดับกลยุทธ์ แผนและการออกแบบงาน ส่วนภารกิจองค์การ เป็นข้อความที่เกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรมขององค์การและลักษณะของงานธุรกิจและการกำหนดภารกิจให้ชัดเจนมีความสำคัญหลายประการ ได้แก่ (๑) เพื่อให้สามารถระบุจุดมุ่งหมายภายในองค์การได้ (๒) เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานในการจัดสรรทรัพยากรองค์การ (๓) เพื่อกำหนดบรรยากาศทั่วไปขององค์การ (๔) เพื่อเป็นหลักสำคัญในการกำหนดจุดมุ่งหมายขององค์การและทิศทางขององค์การ (๕) เพื่อความสะดวกในการแปลความหมายวัตถุประสงค์ในการสร้างการทำงาน การออกแบบงานและการกำหนดความรับผิดชอบภายในองค์การ (๖) เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายขององค์การและการแปลจุดมุ่งหมายเป็นจุดประสงค์

กล่าวโดยสรุป กระบวนการกำหนดกลยุทธ์มีขั้นตอนสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่

๑) การวิเคราะห์กลยุทธ์ ๒) การกำหนดกลยุทธ์ ๓) การปฏิบัติตามกลยุทธ์และการควบคุม

๒.๒.๔ การพัฒนากลยุทธ์

จิรพล ฉายัษฐิต ได้ให้ความหมายของการพัฒนากลยุทธ์ไว้ว่า กลยุทธ์ที่องค์กรจะนำไปปฏิบัติควรเป็นกลยุทธ์ที่ดีที่สุดและเป็นกลยุทธ์ที่มีความเป็นไปได้สำหรับองค์กร โดยพิจารณาจากกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นจากกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร (SWOT Analysis) ซึ่งมีรายละเอียด

๑. กลยุทธ์ เอส-โอ (SO Strategies) เป็นกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นโดยนำจุดแข็งขององค์กรมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเข้าไปฉกฉวยโอกาสจากปัจจัยภายนอกที่เอื้ออำนวย

๒. กลยุทธ์ เอส-ที (ST Strategies) เป็นกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นโดยนำจุดแข็งขององค์กรมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการหลบหลีกอุปสรรคจากสภาวะแวดล้อมภายนอก

๓. กลยุทธ์ ดับบลิว-โอ (WO Strategies) เป็นกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นโดยพยายามแก้ไขจุดอ่อนขององค์กร และพยายามฉกฉวยโอกาสจากปัจจัยภายนอกที่เอื้ออำนวย

๔. กลยุทธ์ ดับบลิว-ที (WT Strategies) เป็นกลยุทธ์ที่กำหนดขึ้นโดยพยายามแก้ไขจุดอ่อนขององค์กร เพื่อลบล้างอุปสรรค^{๖๙}

กลยุทธ์ข้างต้น จะนำไปสู่การพัฒนากลยุทธ์ขององค์กรและลำดับต่อไป คือ การคัดเลือกกลยุทธ์ไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทขององค์กรต่อไป

ตารางที่ ๒.๑ : ปัจจัยการกำหนดกลยุทธ์

การวิเคราะห์สวอต (SWOT Stratcgices)	การพัฒนากลยุทธ์
๑. การวิเคราะห์ปัจจัยภายใน - จุดแข็ง - จุดอ่อน ๒. การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก - โอกาส - อุปสรรค	๑. การพัฒนากลยุทธ์ ๑.๑ กลยุทธ์ เอส-โอ (SO Strategies) ๑.๒ เอส-ที (ST Strategies) ๑.๓ กลยุทธ์ ดับบลิว-โอ (WO Strategies) ๑.๔ กลยุทธ์ ดับบลิว-ที (WT Strategies) ๒. การคัดเลือกกลยุทธ์

สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม ได้กล่าวว่า การพัฒนากลยุทธ์ คือ การกำหนดโครงสร้างของตลาดพฤติกรรมการซื้อขาย การกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาด และกำหนดยอดกำไรและกลยุทธ์ระยะยาว^{๗๐}

กล่าวโดยสรุป การพัฒนากลยุทธ์ หมายถึง การกำหนดกลยุทธ์ที่ดีที่สุด โดยพิจารณาจากความเป็นไปได้ขององค์กร การวิเคราะห์แผนงานขององค์กร โดยการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกมีการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างอัตราการเจริญเติบโต และส่วนแบ่งตลาดเชิงเปรียบเทียบ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับเทศบาล

๒.๓.๑ จุดกำเนิดของเทศบาล

เทศบาล (Municipality) คือ หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งของไทย ถือกำเนิดในสมัยพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชการที่ ๗) ทรงริเริ่มและแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อทำการศึกษาหาหนทางในการตั้งองค์กรปกครองรูปแบบเทศบาลขึ้น การดำเนินการของเทศบาลในขณะนั้น ยังไม่สมบูรณ์แบบตามหลักการของการปกครองตนเองตามที่ประสงค์ เนื่องจากขณะนั้นผู้บริหารเทศบาลยังไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ล้วนแต่เป็นข้าราชการประจำทั้งสิ้น จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะราษฎร พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้น ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ยังไม่ได้มีการนำออกมาใช้

^{๖๙} จีรพล ฉายชัยจิต, กลยุทธ์สู่ความสำเร็จ, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔.

^{๗๐} สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, การวิเคราะห์สังคม, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗ เว็บไซต์ : [https:// thaicivnet.com/?page_id=๑๓๒](https://thaicivnet.com/?page_id=๑๓๒).

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ตรากฎหมายโดยประกาศใช้พระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นเป็นครั้งแรกชื่อพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ กฎหมายเทศบาลฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายในการมอบอำนาจการปกครองตนเองให้แก่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองเพื่อให้เทศบาลเป็นสถาบันการเรียนรู้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และต่อมาได้มีการจัดตั้งเทศบาลขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยการยกเลิกลักษณะสุขาภิบาลที่มีอยู่เดิมและขึ้นเป็นเทศบาล ขณะนั้นมีจำนวน ๓๕ แห่ง ต่อมารัฐบาลได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเทศบาลหลายครั้ง กล่าวคือได้มีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๘๑ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ และพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖ กฎหมายเทศบาลฉบับหลังนี้ถือเป็นกฎหมายหลักในการดำเนินงานของเทศบาลจนถึงปัจจุบัน แต่กฎหมายฉบับนี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง ถึง ๑๓ ฉบับ พระราชบัญญัติเทศบาลที่ใช้ในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๕๔๖ แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๕๒^{๗๑}

๒.๓.๒ หน้าที่ของเทศบาลตำบล

ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๕๐ กำหนดให้เทศบาลมีหน้าที่ ๒ ประเภทคือ หน้าที่บังคับหรือจะต้องปฏิบัติ และหน้าที่ที่สามารถเลือกที่จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ดังต่อไปนี้

- (๑) รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
- (๒) ให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ
- (๓) รักษาความสะอาดของถนน หรือทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

- (๔) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
- (๕) ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง
- (๖) ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
- (๗) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- (๘) บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
- (๙) หน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล

มาตรา ๕๑ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย เทศบาลตำบลอาจจัดทำกิจการใดๆ ในเขตเทศบาลดังต่อไปนี้

- (๑) ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา
- (๒) ให้มีโรงฆ่าสัตว์
- (๓) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม
- (๔) ให้มีสุสานและฌาปนสถาน
- (๕) บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร

^{๗๑} สมบูรณ์ เดชสมบูรณ์สุข, *ความรู้และหลักปฏิบัติงานเทศบาล*, (กรุงเทพมหานคร: สุตรไพศาล, ๒๕๕๕),

- (๖) ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
- (๗) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (๘) ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
- (๙) เทศพาณิชย์^{๗๒}

๒.๓.๓ ข้อมูลเทศบาลตำบลเหนือคลอง

๑.ประวัติความเป็นมา

เทศบาลตำบลเหนือคลอง เดิมจัดตั้งเป็นสุขาภิบาล มีชื่อว่า “สุขาภิบาลตำบลเหนือคลอง อำเภอนเหนือคลอง จังหวัดกระบี่” โดยมีประกาศกระทรวงมหาดไทย จัดตั้งสุขาภิบาลเหนือคลอง เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๐๔

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากฐานะจากสุขาภิบาลเหนือคลองเป็นเทศบาลตำบลเหนือคลอง ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๙ ก วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒

๒. สภาพทั่วไป

๒.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

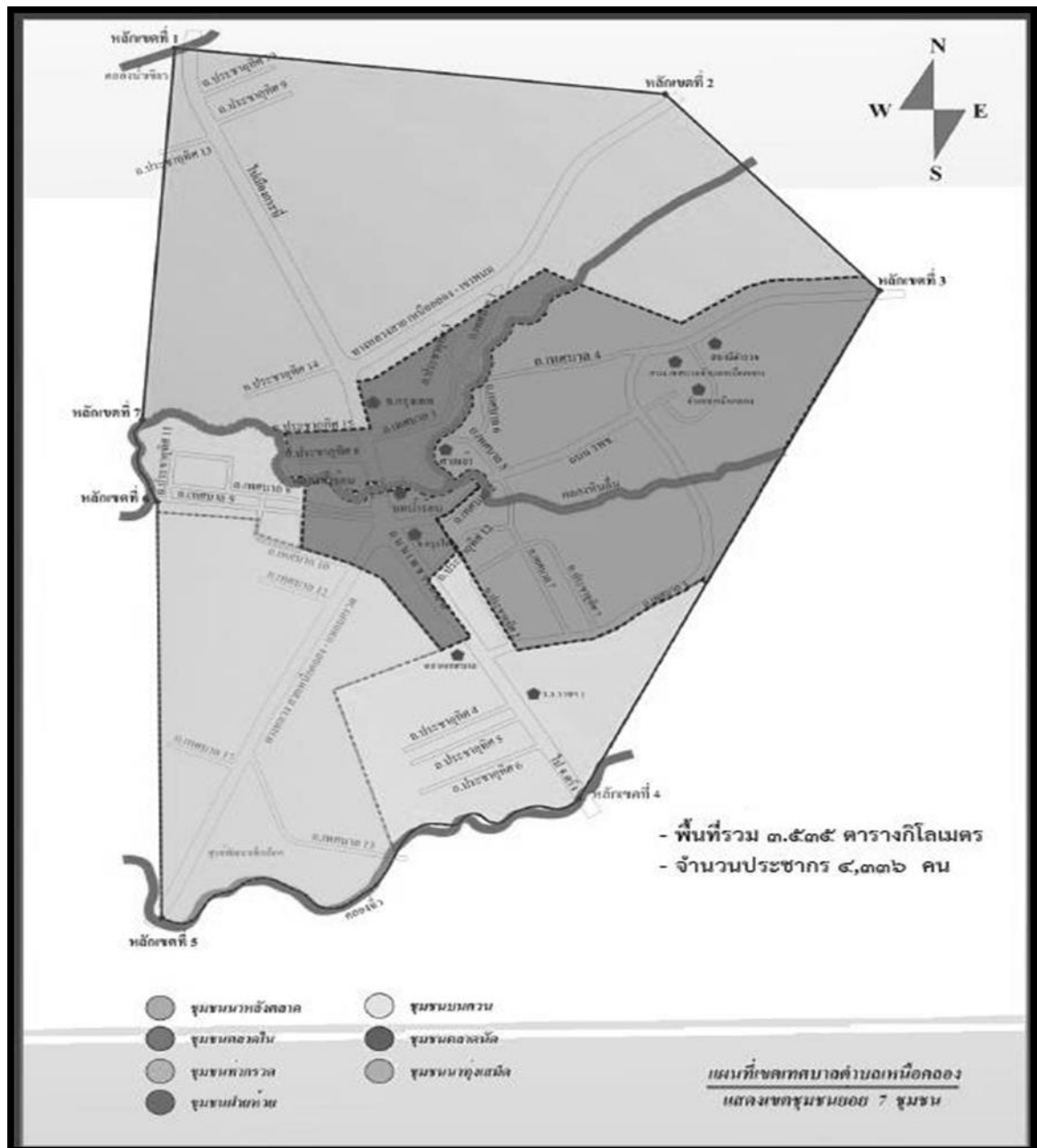
เทศบาลตำบลเหนือคลอง ตั้งอยู่ เลขที่ ๙ / ๑๖ ถนนเหนือคลอง – พรุเตียว หมู่ที่ ๒ ตำบลเหนือคลอง อำเภอนเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองกระบี่ ระยะทางประมาณ ๑๗ กิโลเมตร มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ ๖ ตำบลเหนือคลอง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ ๓ ตำบลเหนือคลอง
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ ๔ ตำบลเหนือคลอง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ทะเลอันดามัน

๒.๒ เขตการปกครอง

เทศบาลตำบลเหนือคลอง มีพื้นที่ ๓.๕๓๕ ตารางกิโลเมตรหรือคิดเป็นพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒,๐๙๕.๖๒ ไร่ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ หมู่ที่ ๒ บ้านเหนือคลอง ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

^{๗๒} ข้อมูลจาก “สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๕๒” ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗, <https://docs.google.com/file/d/edit>.

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงเขตพื้นที่เทศบาลตำบลเหนือคลอง^{๗๓}

^{๗๓} เทศบาลตำบลเหนือคลอง, แผนพัฒนาสามปีเทศบาลตำบลเหนือคลอง, (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙) อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ เทศบาลตำบลเหนือคลอง, ๒๕๕๖, (อัดสำเนา).

๒.๓ ประชากร

จำนวนประชากรทั้งสิ้น ๔,๓๓๖ คน แยกเป็น

ชาย ๒,๑๕๖ คน

หญิง ๒,๑๘๐ คน

ความหนาแน่นของประชากรประมาณ ๑,๒๒๘.๓๓ คน ต่อตารางกิโลเมตร

มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น ๒,๔๗๑ ครัวเรือน

มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย ประมาณ ๑.๗๕ คน/ครัวเรือน

ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้ง อายุตั้งแต่ ๑๘ ปีขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น ๓,๒๘๕ คน แยกเป็น

ชาย ๑,๕๙๙ คน

หญิง ๑,๖๘๖ คน^{๗๔}

๓.๑ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ตารางที่ ๒.๒ : แสดงด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ลำดับ	รายการ	จำนวน (สาย)	ความยาว (เมตร)
๑	ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก	๑๓	๓,๓๕๐
๒	ถนนคอนกรีต / ลาดยาง	๑	๖๓๘
๓	ถนนลาดยาง	๒๑	๗,๓๘๑
๔	ถนนดินลูกรัง	๕	๗๒๐
๕	ถนนหินคลุก	๑	๑๘๐
รวม		๔๑	๑๒,๖๖๙

การคมนาคมขนส่งในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง ใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ซึ่งถนนสายหลักในพื้นที่ได้แก่ ถนนของกรมทางหลวง ส่วนถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และซอยต่างๆ ส่วนมากจะเป็นถนนของเทศบาล

๓.๒ การประปา

การประปาภายในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานการประปาส่วนภูมิภาคจังหวัดกระบี่ แต่การขยายเขตท่อประปายังมีไม่ทั่วถึงทุกตรอก ซอกซอย

๓.๓ การไฟฟ้า

การบริการด้านไฟฟ้าและแสงสว่างในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลองอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดกระบี่ ซึ่งให้บริการครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง ทั้งระบบไฟฟ้าภายในอาคารและระบบไฟส่องสว่างทางสาธารณะ แต่ปัจจุบันมีการใช้ไฟฟ้าตามครัวเรือนในปริมาณมาก ก่อให้เกิดการลัดวงจรของกระแสไฟฟ้าบ้างเป็นบางครั้ง

^{๗๔} สำนักบริหารการทะเบียน, กรมการปกครอง, เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๓.๔ การสื่อสารและโทรคมนาคม

ระบบการสื่อสาร มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ๑ แห่ง และครัวเรือนในเขตเทศบาลมีโทรศัพท์บ้านใช้ครอบคลุมทั่วพื้นที่

๓.๕ ลักษณะการใช้ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย การพาณิชย์ ส่วนที่เหลือจะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร สถานที่ราชการ และ สถานศึกษา

๔. ด้านเศรษฐกิจ

๔.๑ การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของประชาชนในเขตเทศบาล ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจค้าขาย และประกอบธุรกิจการค้าขนาดย่อม

๔.๒ การเกษตรกรรม

การเพาะปลูกในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง มีลักษณะการทำสวนแปลงเล็กๆ เป็นไป ในลักษณะการปลูกไว้สำหรับการบริโภคในครัวเรือน

๔.๓ การพาณิชย์กรรมและบริการ

๑) สถานประกอบการด้านพาณิชย์กรรม

สถานีนีบริกรน้ำมัน	๒	แห่ง
ตลาดสด	๒	แห่ง
ร้านค้าทั่วไป	๑๐๕	แห่ง

๒) สถานประกอบการด้านพานิชย์

สถานธนาบาล	๑	แห่ง
------------	---	------

๓) สถานประกอบการด้านบริการ

ธนาคาร	๕	แห่ง
โรงแรมที่พัก	๓	แห่ง
สถานที่จำหน่ายอาหารตาม พ.ร.บ. สาธารณสุข	๑๑๐	แห่ง

๔) สถานประกอบการด้านการศึกษา

สถานบันกวดวิชา	๑	แห่ง
สถาบันฝึกสอนศิลปะป้องกันตัว (เทควันโด)	๑	แห่ง

๕. ด้านสังคม

๕.๑ ชุมชน

ลักษณะชุมชนเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีชุมชนหนาแน่นบริเวณสองฝั่งของถนนเพชรเกษม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และมีความใกล้ชิดกันทางสายเลือด วงศ์ตระกูล มีความสามารถในการรวมกลุ่มเพื่อประชุมหรือประชาคมหมู่บ้านได้ตามสมควร

๕.๒ ศาสนา

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ตามลำดับ มีศาสนสถาน รวมทั้งสิ้น ๔ แห่ง ได้แก่

- ๑) มัสยิดเหนือคลอง
- ๒) ศาลเจ้าเงี้ยวจ้อซู่ก่ง
- ๓) ศาลเจ้าฮุดจ้อ
- ๔) ชมรมสามัคคีการกุศล

๕.๓ วัฒนธรรมและประเพณี

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่

- ประเพณี งานวันขึ้นปีใหม่
- ประเพณี งานวันสงกรานต์
- ประเพณี งานวันสารทเดือนสิบ
- ประเพณี งานวันลอยกระทง
- ประเพณี งานถือศีลกินเจ
- ประเพณี งานบวงสรวงเทวดาบ่อน้ำร้อน
- ประเพณี งานถือศีลอดในเดือนรอมฎอน
- ประเพณี งานเมารวลิด

พิธีสวดหมู่

๕.๔ การศึกษา

มีสถานศึกษาที่อยู่ในเขตเทศบาล ดังนี้

- ๑) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๑ แห่ง ได้แก่
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลเหนือคลอง
- ๒) โรงเรียนระดับปฐมวัย จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่
โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑
โรงเรียนสังข์ทองวิทยา
โรงเรียนโชคชัย กระบี่
- ๓) โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่
โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑
โรงเรียนสังข์ทองวิทยา
โรงเรียนโชคชัย กระบี่

๕.๕ การกีฬา และนันทนาการ

๑) สนามกีฬาเอนกประสงค์	จำนวน	๑	แห่ง
๒) สนามบาสเกตบอล	จำนวน	๑	แห่ง
๓) สนามฟุตบอล	จำนวน	๑	แห่ง
๔) สนามเปตอง	จำนวน	๓	แห่ง
๕) สนามเด็กเล่น	จำนวน	๑	แห่ง

๕.๖ การบริการสาธารณสุข

๑) ศูนย์บริการสาธารณสุข	จำนวน	๑	แห่ง
๒) คลินิกเอกชน	จำนวน	๗	แห่ง

๕.๗ การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๑) รถยนต์ดับเพลิง	จำนวน	๓	คัน
๒) รถยนต์บรรทุกน้ำ	จำนวน	๒	คัน
๓) รถกระเช้า	จำนวน	๑	คัน
๔) รถยนต์กู้ภัยพร้อมอุปกรณ์ช่วยชีวิต	จำนวน	๑	คัน
๕) เรือท้องแบน	จำนวน	๒	ลำ
๖) อัตราากำลังเจ้าหน้าที่ดับเพลิง	จำนวน	๘	คน
๗) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน	จำนวน	๑๕	คน

๖. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖.๑ ทรัพยากรดิน

พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการปลูกสร้างบ้านพักอาศัย ประกอบธุรกิจพาณิชยกรรม และยังมีพื้นที่บางส่วนทางการเกษตร

๖.๒ ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนใหญ่เป็นป่าชายเลน และเทศบาลตำบลเหนือคลองได้ส่งเสริมให้ใช้พื้นที่ว่างริมถนนสายหลัก พื้นที่สาธารณะต่างๆ ปลูกต้นไม้เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดิน

๖.๓ แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง มีดังนี้

๑) ห้วย	จำนวน	๓	แห่ง
๒) คลอง	จำนวน	๓	แห่ง ได้แก่
(๑) คลองหินลั่น			
(๒) คลองฉั่ว			
(๓) คลองท่ากรวด			
๓) สระน้ำ	จำนวน	๒	แห่ง ได้แก่
(๑) สระน้ำโรงพระ			
(๒) สระน้ำฝายห้วย			

๖.๔ การจัดการขยะ

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ เทศบาลตำบลเหนือคลอง มีปริมาณขยะที่ต้องจัดเก็บ ๖ - ๗ ตัน/วัน โดยเทศบาลดำเนินการจัดเก็บขยะเอง และขนถ่ายขยะไปกำจัดที่ศูนย์กำจัดขยะของเทศบาลเมืองกระบี่ ตำบลไสไทย อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่

๗. ด้านการเมืองการบริหาร

๗.๑ โครงสร้าง และอัตรากำลังในการบริหารงานของเทศบาลตำบลเหนือคลอง องค์การบริหารของเทศบาลตำบลเหนือคลอง ประกอบด้วย

๑) **สภาเทศบาล** ทำหน้าที่นิติบัญญัติ และควบคุมฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย สมาชิก ซึ่งมาจาก การเลือกตั้งโดยราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาล จำนวน ๑๒ คน อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี (มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔) และสมาชิกสภาเทศบาลจะมีการเลือกตั้งสมาชิกให้ดำรงตำแหน่ง ประธานสภาหนึ่งคน รองประธานสภาหนึ่งคน และเลขานุการสภาหนึ่งคน

๒) **นายกเทศมนตรี** ทำหน้าที่ควบคุมและรับผิดชอบการบริหารราชการขอเทศบาล ซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเทศบาล อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี (มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๔) และนายกเทศมนตรี มีการแต่งตั้งรองนายกเทศมนตรีสองคน ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีหนึ่งคน และเลขานุการนายกเทศมนตรีหนึ่งคน

๗.๒ ส่วนการบริหารของเทศบาลตำบลเหนือคลอง ประกอบด้วย

๑) **สำนักปลัดเทศบาล** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการทั่วไปของเทศบาลหรืองานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วย

- งานการเจ้าหน้าที่
- งานพัฒนาชุมชน
- งานนิติการ
- งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- งานรักษาความสงบภายใน
- งานประชาสัมพันธ์
- งานธุรการ
- งานตรวจสอบภายใน

๒) **กองคลัง** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเงินและบัญชี การพัสดุและทรัพย์สิน การงบประมาณ งานผลประโยชน์ และงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วย

- งานการเงินและบัญชี
- งานจัดเก็บและพัฒนารายได้
- งานพัสดุและทรัพย์สิน

๓) **กองช่าง** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการผังเมืองและโยธา การสาธารณสุขปโภคและงานอื่น ที่เกี่ยวข้องหรือตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วย

- งานวิศวกรรม
- งานสถาปัตยกรรมและผังเมือง
- งานสาธารณสุขปโภค
- งานสวนสาธารณะ
- งานจัดสถานที่และการไฟฟ้าสาธารณะ

๔) **กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม** มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานสาธารณสุขและงานอื่น ที่เกี่ยวข้องหรือตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วย

งานสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม

งานป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ

งานบริการส่งเสริมสุขภาพ

๕) กองการศึกษา มีหน้าที่จัดการศึกษาของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลและการจัดงานประเพณีต่างๆ และงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือตามที่ได้รับมอบหมาย ประกอบด้วย

งานบริหารการศึกษา

งานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

งานธุรการ

อัตรากำลังพนักงานเทศบาลตำบลเหนือคลอง

ตารางที่ ๒.๓ : แสดงอัตรากำลังพนักงานเทศบาลตำบลเหนือคลอง

หน่วยงาน	พนักงานเทศบาล	ลูกจ้างประจำ	พนักงานจ้างตามภารกิจ	พนักงานจ้างทั่วไป
๑.สำนักงานปลัดเทศบาล	๙	๑	๘	๓
๒. กองคลัง	๔	๑	๔	-
๓. กองช่าง	๔	๑	๕	๕
๔. กองสาธารณสุข	๓	๑	๓	๓
๕. กองการศึกษา	๓	-	๗	๒
รวม (๖๗)	๒๓	๔	๒๗	๑๓

๗.๓ สถานการณ์คลังของเทศบาลตำบลเหนือคลอง

ตารางที่ ๒.๔ : แสดงสถานการณ์คลังของเทศบาลตำบลเหนือคลอง ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ - ๒๕๕๕

หน่วย : บาท

รายการ	ปีงบประมาณ		
	๒๕๕๓	๒๕๕๔	๒๕๕๕
รายรับ			
๑. ภาษีอากร	๒,๕๖๑,๐๓๑.๗๕	๒,๗๐๖,๔๖๗.๔๔	๒,๙๘๙,๑๕๖.๙๐
๒. ค่าธรรมเนียม ค่าปรับและใบอนุญาต	๙๓๕,๓๒๘.๙๐	๔๒๕,๐๗๓.๔๕	๔๕๙,๐๐๗.๕๕
๓. รายได้จากทรัพย์สิน	๒๒๗,๔๗๘.๗๓	๒๔๗,๓๖๖.๘๖	๔๖๙,๗๖๑.๙๘
๔. รายได้จากค่าสาธารณูปโภค	๑,๗๕๕,๓๑๕.๒๕	๒,๗๐๑,๒๕๓.๓๔	๒,๙๖๕,๖๑๒.๓๙
๕. รายได้เบ็ดเตล็ด	๖๙๒,๗๖๘.๐๑	๒๑๕,๑๖๓.๖๕	๑,๐๔๗,๕๕๑.๐๐
๖. ภาษีจัดสรร	๑๗,๒๖๐,๓๗๑.๐๑	๑๖,๗๐๘,๕๓๔.๕๕	๑๙,๑๔๕,๔๓๗.๓๐
๗. เงินอุดหนุนทั่วไป	๑๑,๑๐๘,๒๐๐.๐๐	๑๓,๙๑๐,๓๗๕.๐๐	๑๑,๙๖๐,๕๕๔.๐๐
๘. เงินอุดหนุนระบุวัตถุประสงค์	๗,๙๕๕,๘๖๕.๐๐	๓,๐๘๒,๘๗๐.๐๐	๕,๔๒๓,๒๐๕.๗๖
รวม	๔๒,๔๕๕,๔๕๘.๖๔	๓๙,๙๙๗,๐๘๖.๒๙	๔๔,๔๖๐,๒๗๖.๘๘

๗.๔ บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมทางการเมืองและการบริหาร

๑) ด้านการมีส่วนร่วม

เมื่อมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาสามปี หรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เทศบาลจะเปิดโอกาสให้ผู้แทนชุมชน ผู้แทนองค์กรต่างๆ และประชาชนโดยทั่วไป ได้เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการทุกขั้นตอน

๒) ด้านการพัฒนาชุมชน

ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเหนือคลอง แบ่งออกเป็น ๗ ชุมชน ได้แก่

ชุมชนบนควน
ชุมชนตลาดใน
ชุมชนนาทุ่งเสม็ด
ชุมชนนาหลังตลาด
ชุมชนท่ากรวด
ชุมชนฝ้ายห้วย
ชุมชนตลาดนัด

แต่ละชุมชน จะมีการเลือกคณะกรรมการชุมชน เพื่อประสานการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเทศบาล

๓) องค์กรจัดตั้ง

กลุ่มผู้สูงอายุเทศบาลตำบลเหนือคลอง
กลุ่มแม่บ้านเทศบาลตำบลเหนือคลอง
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน
ศูนย์กู้ภัยเทศบาลตำบลเหนือคลอง

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วันพิชิต ศรีสุข ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถจำแนกเป็นกลยุทธ์ ด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในตนเอง เพื่อให้เกิดการยอมรับในด้านการพัฒนา ตนให้เป็นแบบอย่างด้านการดำเนินชีวิต ด้านคุณธรรม บุคลิกภาพการเป็นผู้นำ เป็นต้น

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึงแหล่งความรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่นๆ

๒. กลยุทธ์ด้านการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับ มนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหญ่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ และรู้จักเลือกใช้ภูมิปัญญาอย่างเหมาะสม

๒.๓ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๓. กลยุทธ์ด้านความต่อเนื่องและความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อให้มีความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๓.๒ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ มุ่งเน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริงมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผสมผสาน กับภูมิปัญญาสมัยใหม่ ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในชุมชน และใช้การสร้าง เครือข่ายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน^{๗๕}

สุภาภรณ์ ธาณี ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศของเทศบาลนาสว่าง อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี สรุปได้ดังนี้ ๑. การนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศ พบว่า เทศบาลตำบลนาสว่างได้รับรางวัลระดับกรม เช่น รางวัลผู้บริหารดีเด่นด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ปี ๒๕๕๒ รางวัลระดับเขต เช่น ศูนย์อปร. ฯลฯ รางวัลทั้งหมดที่เทศบาลนาสว่างได้รับจำนวน ๑๖ รางวัล ๒. กลยุทธ์การนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศ ๑) ภาวะความเป็นผู้นำของผู้บริหารเทศบาลนาสว่าง พบว่า เป็นผู้ที่ให้เกียรติบุคคลอื่น ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างสุภาพ วางตัวเหมาะสมกับการเป็นผู้นำ มีความจริงใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ๒) การทำงานเป็นทีม พบว่า พนักงานเทศบาลตำบลนาสว่าง ทุกคนร่วมกันทำงานที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี มีการประชุม วางแผน ระดมสมองร่วมกันทำงาน ๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา แก้ไขปัญหา การติดตามประเมินผล ๔) การประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลนาสว่าง ซึ่งมีหลายช่องทางในการประชาสัมพันธ์ ทำให้องค์กรหรือหน่วยงานอื่นทราบถึงผลการทำงานของเทศบาลตำบลนาสว่าง ๕) การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย พบว่า หน่วยงานหรือองค์กรอื่นที่มีการทำงานร่วมกันกับเทศบาลตำบลนาสว่าง ทุกองค์กรให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี มีการติดต่อประสานงานในการทำงานหรือกิจกรรมต่างๆ จนบรรลุวัตถุประสงค์^{๗๖}

^{๗๕} วันพิชิต ศรีสุข, “กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเศรษฐกิจ**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๒).

^{๗๖} สุภาภรณ์ ธาณี, “กลยุทธ์การนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศของเทศบาลนาสว่าง อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี”, **รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓).

สาโรช เจริญทอง ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า

๑. สภาพการพัฒนาสังคมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมือง อย่างยั่งยืน รองลงมาได้แก่การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. ปัญหาการพัฒนาสังคมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีปัญหาการพัฒนาที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมาได้แก่ การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม

๓. กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

๓.๑ กลยุทธ์ด้านการพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม

๓.๑.๑ การส่งเสริม สนับสนุนอาชีพยกระดับฝีมือ และการสร้างผู้ประกอบการ

๓.๑.๒ ให้การสนับสนุน คุ้มครองดูแลสวัสดิการแก่คนยากจน และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถเข้าถึงการบริการพื้นฐาน

๓.๑.๓ การอนุรักษ์และเสริมสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการพัฒนาฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีที่สืบทอดในท้องถิ่น

๓.๒ กลยุทธ์ด้านการปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน

๓.๒.๑ การกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ แก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง

๓.๒.๒ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การทำงานเป็นทีม การจัดตั้งเครือข่ายในการทำงานแต่ละด้าน

๓.๒.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก สนับสนุนการพัฒนาอาชีพรายบุคคล ส่งเสริมการรวมกลุ่มเศรษฐกิจ

๓.๓ ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๓.๑ การส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

๓.๓.๒ ให้ความรู้ประชาชน กระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญ รู้และเข้าใจ พร้อมทั้งสามารถเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมาให้นักท่องเที่ยวได้

๓.๓.๓ การพัฒนาชุมชนเมืองให้เป็นชุมชนน่าอยู่ โดยการให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน การสนับสนุนงบประมาณในการจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม^{๗๗}

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล ได้ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน : กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนที่ศึกษาในอดีตมีความสามารถพึ่งตนเองได้โดยอาศัยปัจจัยพื้นฐานทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้นโยบายของรัฐที่ผ่านมาและทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักส่งผลให้ชุมชนมีความยากลำบากในการปรับตัวในสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน การจะกลับมาพึ่งตนเองได้หรือไม่ขึ้นขึ้นกับระหว่างชุมชนภายนอกในการศึกษาได้เสนอกรอบนโยบายที่เน้นชุมชนพึ่งตนเองเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และได้เสนอตัวแบบการจัดการพร้อมทั้งตัวชี้วัดความยั่งยืนของชุมชนพึ่งตนเอง^{๗๘}

พนอพันธุ์ จาตุรงค์กุล ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์การสู่สากลของบริษัทร่วมเจริญกรู๊ป จำกัด ได้ศึกษาถึงบทบาทของผู้นำในการเปลี่ยนแปลง โดยใช้การบริหารงานแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ประสบความสำเร็จ สามารถพัฒนาคุณภาพของบุคลากรด้านการบริหารงานรวดเร็ว ถูกต้องสร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้าอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการให้บริการที่มีคุณภาพ ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเข้าใจองค์การอย่างถ่องแท้ การกำหนดกลยุทธ์สอดคล้องกับโครงสร้าง ระบบการบริหารจัดการ รูปแบบการบริหาร ทักษะของพนักงาน วัฒนธรรมองค์กร อีกทั้งปรัชญาและการปลูกฝังค่านิยมร่วมของพนักงานผู้นำสร้างขึ้นมา ความสามารถของผู้บริหารอย่างจริงใจในการระดมสมอง การบริหารจัดการใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง สร้างความสำเร็จในรูปแบบขององค์การเป็นรูปธรรม อีกทั้งได้เห็นการทำงานอย่างมีระบบ การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโดยการกำหนดกลยุทธ์มาใช้ในการบริหารจัดการ การดำเนินกลยุทธ์ของกลุ่มร่วมเจริญเป็นกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทุกอย่าง การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การเป็นผู้นำและการควบคุมเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อดำเนินกลยุทธ์ของกลุ่ม โดยมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรม โครงสร้าง ทรัพยากรมนุษย์ จากกรณีศึกษาบริษัทร่วมเจริญกรู๊ป จำกัด จะมองเห็นได้ชัดถึง จุดแข็ง และเป็นปัจจัยสำเร็จในการกำหนดกลยุทธ์และนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติคือ วัฒนธรรม บรรทัดฐาน ค่านิยม ทักษะคน ความเชื่อที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา^{๗๙}

ประชุม โพธิ์ทักษิณ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง “แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลตากแดด อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร” ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ อบต. ตากแดด มีทั้งที่เป็นสถานที่

^{๗๗} สาโรช เจริญทอง, “กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๘).

^{๗๘} ไพโรจน์ ภัทรนรากุล, ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน: กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕).

^{๗๙} พนอพันธุ์ จาตุรงค์กุล, “กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์การสู่สากลของบริษัทร่วมเจริญกรู๊ป จำกัด”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔).

สำคัญและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นทุกหมู่บ้านรวม ๙ หมู่บ้าน และพบประเด็นปัญหาที่รวบรวมได้ ๑๐ ประเด็นปัญหาในการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ อบต. ตากแดด อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ได้มีการวิเคราะห์ SWOT และกำหนดวิสัยทัศน์ได้ว่าเป็นหน่วยงานจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการที่ดีที่สุดของจังหวัดชุมพร โดยมีพันธกิจ ดังนี้ ๑) พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้สวยงาม ปลอดภัย และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ๒) มีการบริหารจัดการที่ดี ๓) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เป้าหมาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับสากล และ ๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาไว้ ๔ องค์ประกอบ คือ ด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ด้านการจัดการ และยุทธศาสตร์ด้านการมีส่วนร่วม^{๔๐}

ประสงค์ รตนะ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง “การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ตามความคิดเห็นของของคณะกรรมการหมู่บ้าน” ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ด้านคุณภาพชีวิต ด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และด้านชุมชนชนและสังคม อยู่ในระดับที่ดี ส่วนด้านการเมือง การบริหารและการพัฒนาบุคลากรท้องถิ่น และด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับพอใช้ และในด้านโครงสร้างพื้นฐานควรที่จะดำเนินการพัฒนาให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทุกหมู่บ้าน เทศบาลควรที่จะจัดสรรงบประมาณสำหรับพัฒนาผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการ เทศบาลควรมีกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนในเขตพื้นที่ เทศบาลควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาลอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกด้าน^{๔๑}

ไพฑูรย์ อินทพิบูลย์ ทำการศึกษาเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ ของเทศบาลอุดรดิตถ์” ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ๑) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ในด้านการร่วมรับรู้และด้านการร่วมปฏิบัติการและดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การมีส่วนร่วมในด้านการร่วมคิดตัดสินใจและการติดตามและประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณาภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๒) ระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านประชาชน ด้านผู้นำ และด้านข้าราชการและพนักงานของรัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลอุดรดิตถ์ด้านการรับรู้ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับเพศ อายุ ระดับรายได้ และตำแหน่งในชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมด้านการร่วมคิดตัดสินใจ พบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และตำแหน่งในชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมด้านการร่วมปฏิบัติการหรือดำเนินงาน พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

^{๔๐} ประชุม โพธิ์ทักษิณ, “แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลตากแดด อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร”, รายงานศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑).

^{๔๑} ประสงค์ รตนะ, “การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบลหาดคำ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๕).

กับ เพศ สถานภาพสมรส อาชีพ และตำแหน่งในชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล พบว่า มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้และตำแหน่งในชุมชน ๔) ปัจจัยด้านประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ของเทศบาลเมืองอุดรดิตถ์ด้านการร่วมรู้ ด้านการคิดตัดสินใจ ด้านการร่วมปฏิบัติการหรือดำเนินงาน และด้านการติดตามและประเมินผล นอกจากนั้นพบว่า ปัจจัยด้านข้าราชการและพนักงานของรัฐมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล^{๘๒}

วิบูล พุดทอง ทำการวิจัยเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง “แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์” โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง การวางแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่ดีที่สุดในจังหวัดนครสวรรค์ โดยมี พันธกิจดังนี้ ๑) พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้สวยงาม ๒) มีการบริหารจัดการที่ดี ๓) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป้าหมายเพื่อเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวและได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาไว้ ๔ องค์ประกอบคือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม^{๘๓}

พรสุณี พงษ์ลอย ทำการศึกษาเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง “การบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา ในจังหวัดนครปฐม” การศึกษาในครั้งนี้พบว่า การบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาในจังหวัดนครปฐม ทั้งในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ประสิทธิผลของสถานศึกษาในจังหวัดนครปฐมอยู่ในระดับมาก และการบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทยมีผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาในจังหวัดนครปฐม^{๘๔}

สุรพล สงณรงค์ การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีชุมชน บ้านชะอวด ตำบลบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาการดำเนินงานโดยใช้หลักธรรมาภิบาลของชุมชนบ้านชะอวด เป็นการพัฒนาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการพัฒนาการดำเนินงานของชุมชน โดยเริ่มต้นจากการสั่งสมประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักและตัดสินใจดำเนินงานของ

^{๘๒} ไพฑูรย์ อินทพิบูลย์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแผนยุทธศาสตร์ ของเทศบาลอุดรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยอุดรดิตถ์, ๒๕๕๐).

^{๘๓} วิบูล พุดทอง “การวิจัยเกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์เรื่อง แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๘).

^{๘๔} พรสุณี พงษ์ลอย, “การบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา ในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาด้านการบริหารศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).

ชุมชน การเรียนรู้จากกระบวนการทำแผนชุมชน การดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลและการสรุปบทเรียนร่วมกัน ผลจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนใน ๓ ลักษณะ คือ ๑. การเสริมสร้างคุณค่าและจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง เนื่องจากคุณค่าและจิตสำนึกเป็นแกนกลาง หรือจิตวิญญาณของชุมชน ที่จะป็นแรงขับให้เกิดการพัฒนา ๒. เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในระดับวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลง จากการสังสมความรู้และประสบการณ์การทำงาน การสะท้อนความคิดและอภิปราย การหาข้อสรุปการดำเนินงานร่วมกัน และการทดลองประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ๓. การบริหารจัดการที่ดีโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ๖ หลัก คือ ๑) หลักนิติธรรม มุ่งเน้นการกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินงานเพื่อความผาสุกของชุมชน ๒) หลักคุณธรรม คือการอยู่ร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจ ๓) หลักความโปร่งใส และไว้วางใจกัน ๔) หลักการมีส่วนร่วม คือ การร่วมกันคิด วางแผน ร่วมเรียนรู้ ร่วมพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ ๕) หลักความรับผิดชอบ คือ การมุ่งเน้นการทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ๖) หลักความคุ้มค่าทั้งในส่วนของคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจ^{๘๕}

พงษ์ศักดิ์ มณีเดช การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยอง จาก มุมมองของพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยและความสำเร็จ ที่ทำให้นางทองดี โพธิยอง ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนคือ การใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาโดยการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยอง จนประสบความสำเร็จตามลำดับ ดังนี้ ๑. การสร้างพลังทางความคิดหรือการสร้างสัมมาทิฐิร่วม ๒. การสร้างพลังการกระทำเพื่อดำเนินการพัฒนา ๓. การแก้ไขปัญหาเมื่อดำเนินการพัฒนาชุมชนให้มีระเบียบวินัย และการป้องกันความเสี่ยงสลายของชุมชน ๔. ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน โดยวิเคราะห์หลักธรรมที่ว่าด้วยการนำความคิดเห็นร่วมสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ๕. หลักธรรมเสริมต่างๆ เข้าร่วมด้วยจากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาชุมชนของนางทองดี โพธิยอง พบว่าบทบาทการพัฒนาชุมชนของเธอนั้น ได้ใช้หลักพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินภารกิจดังกล่าว อาจจะไม่ทั้งหมด แต่ก็นำมาพัฒนาได้ผล แต่เดิมนั้นบทบาทการพัฒนาชุมชนมักอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้นำ แต่ปัจจุบันภาวการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนไปเรื่องบางเรื่องพระสงฆ์อาจจะไม่สะดวกที่จะทำในส่วนนี้จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้เข้ามาทำบทบาทตรงนี้ได้ ดังนั้นกรณีเช่นนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการหนุนเสริมเติมเต็มในการพัฒนาชุมชน โดยที่ยังคงดำเนินตามหลักพุทธธรรม^{๘๖}

ศักดิ์ศรี มงคลอิทธิเวช ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่องกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนน่าอยู่ : กรณีศึกษากองทุนบ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนบ้านสบยาบคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

^{๘๕} สุรพล สงณรงค์, “การพัฒนาการดำเนินงานของชุมชนโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีชุมชนบ้านชะวอด ตำบลบ้านชะวอด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช”, ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, (สำนักงานจัดการองค์ความรู้ องค์การมหาชน, ๒๕๔๘).

^{๘๖} พงษ์ศักดิ์ มณีเดช, “การวิเคราะห์ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนของนาง ทองดี โพธิยอง จากมุมมองของพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดเวลา มีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีภูมิปัญญาชาวบ้าน มีผู้นำที่มีความสามารถ และเมื่อมีปัญหาชุมชนมีกลไกทางสังคมที่ดีในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหา ชุมชนมีทุนในชุมชนครบทุกด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ^{๘๗}

จิตติญา ลัดดาภิรมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “ประสิทธิภาพในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครปฐม” พบว่า กระบวนการในการจัดทำแผนด้านขั้นตอนและวิธีการในการจัดทำแผน คณะกรรมการสามารถจัดทำแผนได้ถูกต้องในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะกรรมการให้ประชาชนเสนอแนะถึงปัญหาความ ต้องการมากกว่าจะให้ประชาชนร่วมรับรู้ในแผน ด้านการบรรลุวัตถุประสงค์ของแผนสามารถนำไปปฏิบัติได้มาก แต่ในส่วนของการสามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชนได้น้อย จากการวิจัยมีข้อเสนอแนะ คือ คณะกรรมการต้องทบทวนถึงกระบวนการจัดทำแผนที่ถูกต้อง รวมทั้งต้องส่งเสริมให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ซึ่งจะช่วยให้แผนมีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น^{๘๘}

ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ ได้เสนอแนวทางการพัฒนาประเทศอย่างบูรณาการโดยมีพื้นฐานความเชื่อ ๒ ประการ คือ การพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแบบด้านเดียวไม่ได้มองจากองค์รวม การแก้ไขปัญหาของประเทศจึงควรแก้แบบองค์รวม ประการที่ ๒ คือ กระแสของโลกปัจจุบัน นอกเหนือจากกระแสโลกาภิวัตน์ แล้วยังมีกระแสสังคม คือมีความรู้ความสามารถในการทำมาหากิน การบริหารจัดการชุมชนรวมทั้งสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งแนวทาง ๒ ประการนี้ รูปแบบการพัฒนาประการใหม่คือ การพัฒนาการอย่างบูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม จิตใจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ การพัฒนาอย่างบูรณาการนี้จะไม่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง แต่จะเอาสังคมเป็นตัวตั้ง หรือเป็นการพัฒนาที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ วิถีชีวิตของคนทั้งหมดรวมกันประกอบด้วยระบบความเชื่อร่วมกัน ระบบค่านิยมร่วมกัน การทำมาหากิน ภาษา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค การบันเทิงและประเพณีต่างๆ รวมทั้งการปฏิบัติต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๘๙}

นพรัตน์ คล่องสารา ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นโดยยึดวิถีชีวิตของชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร” การศึกษาครั้งนี้ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามความคิดเห็นของประชาชน ในชุมชนโดยยึดวิถีชีวิตของชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับกลาง ทั้งในภาพรวม และรายงานด้านโดยเรียงลำดับรายด้าน ดังนี้ การดำเนินงาน ด้านการศึกษาชุมชน ด้านการทบทวนเพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรค ด้าน

^{๘๗} ศักยศรี มงคลทิธิเวช, “กระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่ : กรณีศึกษาบ้านสบยาบ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖).

^{๘๘} จิตติญา ลัดดาภิรมย์, “ประสิทธิภาพในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของ คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖).

^{๘๙} ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ, “สถิติพื้นฐานเพื่องานวิจัยท้องถิ่น”, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน ด้านการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ด้านการวางแผนแก้ปัญหา ด้านการติดตามประเมินผล และด้านการจัดลำดับความต้องการของชุมชน ๒) ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในชุมชนดอยรัฐดีกัว เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวม และรายปัจจัยเรียงตามลำดับรายปัจจัย ดังนี้ ความเป็นผู้นำท้องถิ่น การรับรู้ข่าวสาร และความเป็นเครือข่าย^{๙๐}

จूरรัตน์ ลอยมี ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดี” พบว่าโครงสร้างทางสังคมของชุมชนแม่กำปองที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัว การมีทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนกลุ่ม/องค์กร ทุนเครือข่ายและเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในและนอกชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะชุมชนได้ทุนเหล่านี้มาเป็นพื้นฐานในการเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับชุมชน และปัจจัยที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและประสานความช่วยเหลือจากภายนอกหมู่บ้าน ชุมชนมีกลไกทางสังคม ได้แก่ ผู้นำสถาบันหลักในชุมชน องค์กรชุมชนและภูมิปัญญาด้านต่างๆ สามารถสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก และชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของธรรมชาติและสังคมภายนอกได้อย่างมีศักดิ์ศรี และยังคงรักษาความเป็นชุมชนได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง^{๙๑}

ยุภา พงษ์ภมร ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การดำเนินการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหญ้าไทร อำเภอสาทเหล็ก จังหวัดพิจิตร” การศึกษาครั้งนี้พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่ไม่ดีนักและประชาชนต้องการให้มีการช่วยเหลือและสนับสนุนทางด้านนี้ ด้านการดำเนินการพบว่า โครงสร้างพื้นฐานยังไม่ทั่วถึงในบางพื้นที่ด้านเศรษฐกิจและสังคมยังไม่เป็นที่น่าพอใจเท่าที่ควร ด้านสังคมและวัฒนธรรมส่วนใหญ่เห็นว่ายังมีที่สันทนาการพักผ่อนและไว้สำหรับทำกิจกรรมในชุมชนไม่เพียงพอ ด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่มีจัดการให้ความรู้เรื่องการดูแลและการตรวจสอบสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ดีพอ^{๙๒}

ณัฐภาส การรินทร์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเรื่อง “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน

^{๙๐} นพรัตน์ คล่องสารา, “กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นดอยรัฐดีกัว เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑).

^{๙๑} จूरรัตน์ ลอยมี “การพัฒนาศักยภาพบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

^{๙๒} ยุภา พงษ์ภมร “การดำเนินการพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองหญ้าไทร อำเภอสาทเหล็ก จังหวัดพิจิตร”, (รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร สาขาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองส่วนท้องถิ่น, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓).

โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมการประเมินผล ซึ่งคณะกรรมการชุมชนได้มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ เทศบาลควรมีการประชาสัมพันธ์ในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลโดยประกาศเสียงตามสาย เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมจัดทำแผน ควรมีโอกาสรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน ก่อนมีการลงมติและควรเปิดโอกาสกว้างให้ประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดซื้อจัดจ้าง^{๙๓}

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยุดตึกวา พบว่า ชุมชนมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ๕ ประการ คือ ๑. สำนึกร่วมภายในชุมชน ๒. แรงผลักดันจากผู้นำ ๓. การสร้างเครือข่าย ๔. การประสานงานกับภาครัฐ ๕. ความต้องการคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สำหรับขั้นตอนศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนพบว่า มี ๕ ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การคิดวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหาและการประเมินผล แก้ไขปัญหาโดยขั้นตอนของกระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำขึ้นตามกรอบแนวคิดซึ่งผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมนำมาผนวกกับความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชน^{๙๔}

มนตรี กุดอ้ว ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในระดับมาก และมีความคาดหวังจากมากไปหาน้อยในด้านกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองตามลำดับ^{๙๕}

พินิต รัตน์จำนงค์ ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา พบว่าความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับภูมิหลังของประชาชนพบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ รายได้แตกต่างกันมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนเขตเทศบาลนครสงขลาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในการประมวลผลข้อเสนอแนะพบว่า

^{๙๓} ญัฐภาส การรินทร์, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

^{๙๔} สุพจน์ แสงเงิน และคณะ, **กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาชุมชนแผ่นดินทองคอยุดตึกวา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔).

^{๙๕} มंत्री กุดอ้ว, “ความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลกรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏขอนแก่น, ๒๕๕๓).

ประชาชนมีความคาดหวัง ๓ อันดับแรกได้แก่ มีรถบริการน้ำช่วยบริการน้ำเป็นจุดๆ เมื่อมีการซ่อมท่อประปา ให้มีไฟฟ้าส่องสว่างในซอยที่เปลี่ยวและให้มีการปรับสภาพถนนให้ดีขึ้นกว่านี้^{๙๖}

วัชรินทร์ บรรดาศักดิ์ ได้ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคาดหวังของประชาชนต่อโครงสร้างพื้นฐาน จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่าความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านพื้นฐานในเขตเทศบาลปากเกร็ด อยู่ในระดับมากทุกด้าน สภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุ และอาชีพ แตกต่างกันจะมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สำหรับประชาชนที่มีระดับการศึกษาและรายได้จากอาชีพหลักต่างกัน จะมีความคาดหวังต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไม่แตกต่างกัน^{๙๗}

บุรณศักดิ์ ฤกษ์สำรวจ ได้ศึกษาการประเมินผลนโยบายขององค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีท่องเที่ยวไทย ๒๕๔๓ : ศึกษาเฉพาะสำนักงานภาคกลางเขต ๕ ผลการศึกษาพบว่า องค์กรของ ททท. สำนักงานภาคกลาง เขต ๕ มีการปรับปรุงในด้านบุคลากร ได้แก่ ปรับปรุงในด้านการทำงาน การปรับปรุงในด้านการมีส่วนร่วมและการเข้ากับสภาวะแวดล้อมได้ดีปานกลาง สำหรับการประเมินผลนโยบายขององค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การประเมินผลในด้านการบริหารจัดการ การวางแผน การจัดกิจกรรม และโครงการต่างๆ ให้สอดคล้องกับนโยบาย และเป้าหมายของโครงการ ปีท่องเที่ยวไทย ๒๕๔๓ พบว่า มีการเตรียมความพร้อมขององค์กร และมีการดำเนินงานจนบรรลุเป้าหมาย ทำให้ความสำเร็จในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีท่องเที่ยวไทย ๒๕๔๓ โดยภาพรวมจังหวัดตราด ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการประเมินผลนโยบายขององค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอและมีอยู่อย่างจำกัด จำนวนบุคลากรที่ไม่เพียงพอกับภาระงาน และขนาดพื้นที่รับผิดชอบ ปัญหาเรื่องการประสานงาน และขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลอดจนปัญหาคนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว^{๙๘}

เวลา (Vella) ได้ศึกษาชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคคลเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อหารูปแบบการจัดการศึกษาชุมชนในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า

๑. การจัดการศึกษาชุมชน ต้องถือเอาบุคคลเป็นศูนย์

^{๙๖} พินิต รัตน์จันงค์ “คาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๓).

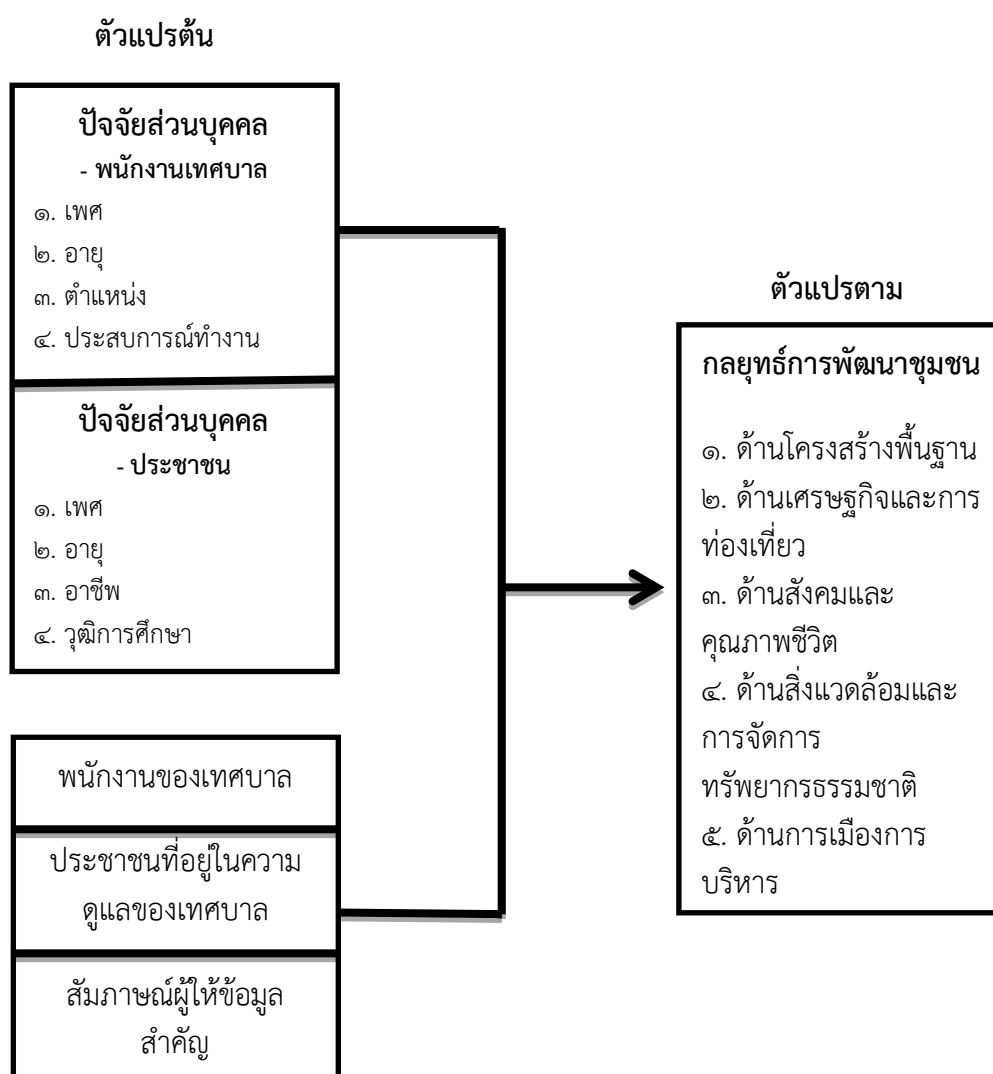
^{๙๗} วัชรินทร์ บรรดาศักดิ์, “ความคาดหวังของประชาชนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในเขตเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๒).

^{๙๘} บุรณศักดิ์ ฤกษ์สำรวจ, “การประเมินผลนโยบายขององค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวในปีท่องเที่ยวไทย ๒๕๔๓ : ศึกษาเฉพาะสำนักงานภาคกลางเขต ๕ (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี, ๒๕๕๔).

๒. วิธีการให้บุคคลรู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เป็นวิธีที่มีประสิทธิผลที่สุดสำหรับให้ประชาชนรู้จักพึ่งตนเอง

๓. ผู้รับผิดชอบโครงการ ต้องมีความเข้าใจในสถานะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน^{๙๙}

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๒.๓ : กรอบแนวคิดในการวิจัย

^{๙๙} Vella, J. R. Community Education for Self- Reliant Development. (Dissertation Abstracts International, 1979).